

BULLETIN SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE KNIŽNÍC

ROČNÍK 10

ČÍSLO 4

BRATISLAVA 2002

Bulletin Slovenskej asociácie knižníc

Ročník 10

Číslo 4/2002

Vydáva Slovenská asociácia knižníc (sekretariát: Centrum VTI SR, Nám. slobody 19, 812 23 Bratislava) • Hlavný redaktor Ján Kurák • Výkonná redaktorka Mária Mlynáriková (tel.: 02/43 42 05 97, e-mail: publik@tbb5.cvtisr.sk) • Redakčná rada: Jana Amrichová, Daniela Gondová, Anna Hudáková, Oľga Lauková, Tatiana Popová, Eleonóra Janšová • Vychádza 4x ročne • Registračné číslo 2512/2001 • ISSN 1335-7905 • Tlač CVTI SR • www.sakba.sk

OBSAH

<i>M. Kadnárová</i> : Koncoročné zamyslenie	3
---	---

ČLÁNKY

<i>A. Hudáková</i> : Štátna vedecká knižnica v Prešove vo svetle histórie	5
<i>P. Joščáková – K. Ďurovcová</i> : Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene	9
<i>L. Brezová</i> : Podoby elektronizácie Verejnej knižnice M. Rešetku v Trenčíne	14
<i>P. Joščáková</i> : Elektronizácia KK ĽŠ vo Zvolene a regionálnych knižníc v Banskobystrickom samosprávnom kraji	16

INFORMÁCIE

<i>L. Č.</i> : Zo zasadania správnej rady SAK	21
<i>M. Kadnárová</i> : Výsledky SAK v kampani na získanie 1 % z daní	22
<i>K. Kemerová</i> : Knižnice súčasnosti	24
<i>P. Klínc</i> : Verejné knižnice v novej Európe	27
<i>L. Segešová</i> : Biblioteka 2002	32
Viete, že... ..	33

PREČÍTALI SME ZA VÁS

<i>S. Ede</i> : Katalogizácia v digitálnom veku	35
<i>A. Kamiňski</i> : E-printová revolúcia	39
O Alexandrijskej knižnici	43
<i>A. Brožek</i> : Alexandrijská knižnica	43
<i>J. Cejpek</i> : Alexandrijská knižnica – myšlienka a jej uskutočnenie	44
Počítač zo skúmavky	47

EBLIDA INFORMUJE

<i>j. k.</i> : Internetová stránka EBLIDA	48
---	----

Koncoročné zamyslenie

Bliži sa záver roka a spolu s ním i snaha bilancovať dosiahnuté úspechy či neúspechy v súkromnom aj kolektívnom živote, akým je aj Slovenská asociácia knižníc ako živý organizmus spájajúci už 83 knižničných inštitúcií. Pri zbežnom pohľade na plán činnosti na rok 2002 by sa zdalo, že všetky zábery a ciele stanovené na tento rok asociácia naplnila. Rok 2002 odštartoval už 3. ročník podujatia *Týždeň slovenských knižníc*, pokračovali sme seminárom *akademických knižníc* na aktuálnu tému elektronického a ďalšieho vzdelávania knihovníkov v máji a zabezpečením finančnej podpory pre účastníkov medzinárodnej konferencie *INFORUM* v Prahe z radov členských knižníc SAK. Na základe klesajúceho záujmu knižníc o účasť na tomto podujatí, ako i ohlasov tých členských knižníc, ktoré mali problém s prijatím finančnej čiastky vyčlenenej na tento účel, sa budeme musieť zamyslieť nad formou finančnej podpory na podobných podujatiach.

Jeseň bola v znamení tradičnej účasti SAK na medzinárodnom knižnom veľtrhu *BIBLIOTÉKA*, počas ktorého sme zrealizovali i tri sprievodné podujatia: *V čítaní je poznanie* – okrúhly stôl spojený s výmenou skúseností knižníc zapojených do programu firmy Coca-Cola verejné čítania. Napriek nižšej účasti zástupcov zapojených knižníc zástupcovia firmy Coca-Cola ocenili takúto formu spätnej odozvy a vyhodnotenie účinnosti celého podujatia a rozhodli sa pokračovať v spolupráci s knižnicami v programe zameranom na podporu čítania detí a mládeže aj v budúcom roku. Ďalším podujatím bol odborný slovensko-nemecký seminár *Knižničné sjeťe a súborné katalógy*, ktorý sme pripravili v spolupráci s Goetheho inštitútom v Bratislave, a napokon *Generačný dialóg* – beseda s A. Rákayom, hosťom Knižnice Ružinov.

Podarilo sa naplniť i zábery vytyčené pre oblasť legislatívy. V tomto roku sme pripomienkovali celý rad závažných legislatívnych dokumentov, ktoré budú zásadným spôsobom ovplyvňovať činnosť knižníc. Okrem aktivít spojených s pripomienkovaním a iniciovaním novelizácie zákona č. 166/2002 (podrobne sme o tom písali v *Bulletine SAK* č. 2/2002) sme sa v apríli písomne obrátili na Úrad pre verejné obstarávanie (ÚVO) so žiadosťou o vysvetlenie novely zákona č. 557/2001, z ktorej bola vypustená výnimka upravujúca nadobúdanie knižničných fondov so zdôvodnením negatívnej účinnosti takejto zmeny. V odpovedi ÚVO uviedol, že ide o krok nevyhnutný kvôli zosúladeniu uplatňovaných postupov a metód so smernicami EÚ, a vyjadril názor, že ide len o potrebu nájsť vhodný spôsob nákupu kníh (ponúkol sa poskytnúť konzultácie, prípadne metodickú pomoc). Keďže zainteresovaní knihovníci vedia, že problém je oveľa zložitejší, Slovenská národná knižnica ako ústredné metodické centrum by mala využiť ponúkané možnosti a v spolupráci s ÚVO zabezpečiť výklad, prípadne metodický pokyn na uplatnenie zákona v akvizícnej praxi knižníc. Ďalším posudzovaným legislatívnym opatrením bol návrh novely autorského zákona (s predpokladanou účinnosťou od 1. mája 2003), ktorá zohľadňuje súčasné požiadavky legislatívneho riešenia autorských práv najmä vo vzťahu k elektronickým zdrojom. Vo svojich pripomienkach poukázala asociácia na nedostatky tejto novely, ktorá rovnako ako doteraz platná zákonná úprava č. 234/2000 Z. z. nerieši spôsob, výšku a formu úhrad autorských odmien za použitie diela, a navrhla vydať k tomuto

problému samostatnú vykonávaciu vyhlášku, prípadne (vzhľadom na veľké množstvo obsahových i technických úprav jednotlivých paragrafov) zabezpečiť vydanie nového úplného znenia zákona č. 383/1997.

Okrem uvedených plánovaných podujatí (*seminár o vymáhaní nevrátených dokumentov* sa uskutoční 26. novembra) sa nám podarilo splniť i niektoré neplánované. Z tých neplánovaných činností považujem za najdôležitejšie podpísanie vykonávacej prihlášky k Rámcovej zmluve medzi MŠ SR a spoločnosťou Microsoft Corporation a zmluvy s firmou *exe, s. r. o.*, čím SAK umožnila participovať na zvýhodnenom programe firmy Microsoft aj nečlenským knižniciam. Vytvoril sa priestor na legalizáciu používaných softvérov v knižniciach a nákup najnovších softvérových produktov za výhodných finančných podmienok. Neplánovanou aktivitou bola i účasť SAK v registri príjemcov 1 % z dane v roku 2002 (pozri aj s. 22), ako aj pomoc povodňami postihnutým českým knižniciam. Správnou radou SAK schválená finančná pomoc vo výške 30 000 Sk spolu s príspevkom SSK vo výške 20 000 Sk bude prevedená na účet SKIP (bankové konto 1943610319/0800, konštantný symbol: 0558N), ktorý organizačne zastrešuje verejnú zbierku na pomoc knižniciam, ktoré postihla povodeň. O iniciatíve SAK bol podrobne informovaný i predseda SDRUK-u Dr. J. Kubíček a jeho prostredníctvom i riaditelia krajských knižníc ČR na septembrovej porade v Plzni.

Napriek spomenutým aktivitám a podujatiam sa však nemôžem ubrániť pocitu vnútornej nespokojnosti a pochybnostiam, či sa nám naozaj podarilo naplňať základné zámery a programové ciele SAK. Odštartovanie budovania súborného katalógu slovenských knižníc spolu so schválením projektu Elektronizácie slovenských knižníc považujem za najvýznamnejšie udalosti tohto roka. Pri zrode základných ideí obidvoch stála i asociácia. Obe sú sprevádzané búrlivými, najmä kuloárnymi diskusiami, z ktorých však len čo-to zaznie aj na verejných fórach. To ma vedie k zamysleniu nad tým, akú úlohu má SAK zohrávať v procesoch formovania podmienok ďalšieho rozvoja knižníc? Ako ďalej vplyvať na spoluprácu knižníc pri realizácii schválených programov a projektov? Akým spôsobom ovplyvňovať vytváranie optimálnych podmienok na ich realizáciu pre všetky knižnice, ktoré o ňu prejavia záujem? Ako prispieť k formovaniu, a hlavne napĺňaniu princípov účelnej a vzájomne prospešnej kooperácie knižníc? Odpoveďou by mohla byť snaha podieľať sa na odstraňovaní prekážok tejto spolupráce spočívajúcich v nedostatku informácií, v podporovaní verejných diskusií, hoci i kritických, o veciach týkajúcich sa spoločného záujmu knižníc, poukazovať na obavy z možností zneužívať výsledky spoločného úsilia na uspokojovanie potrieb len obmedzeného okruhu knižníc a hlavne podporovať vzájomnú komunikáciu všetkých zainteresovaných inštitúcií.

Vážené kolegyně a kolegovia! Blížia sa vianočné sviatky – čas pokoja a radosti, kedy sa všetci snažíme urobiť radosť svojim blízkym. Prajem Vám všetkým ich príjemné prežitie a nádej, že nový rok nás zastihne lepšie pripravených na zdoľávanie všetkých problémov a prekážok, ktoré sa môžu na našej spoločnej ceste objaviť.

PhDr. Mária Kadnárová, predsedníčka SAK

Štátna vedecká knižnica v Prešove vo svetle histórie

PhDr. Anna Hudáková, riaditeľka ŠVK v Prešove

ŠTÁTNA VEDECKÁ KNIŽNICA
PREŠOV

Prvého septembra 2002 uplynulo päťdesiat rokov od vzniku Štátnej vedeckej knižnice (ŠVK) v Prešove. ŠVK vznikla v podmienkach rozrastajúceho sa hospodárskeho a kultúrno-spoločenského života mesta, rozvoja školstva a nových inštitúcií vedeckovýskumného zamerania. Ako kultúrna, informačná, vedecká a vzdelávacia inštitúcia sa knižnica na-

trvalo zapísala do povedomia občanov Prešovského regiónu i širšieho zázemia východného Slovenska.

Po viacerých zmenách názvu (Štátna študijná knižnica v r. 1952 – 1954, ŠVK v Košiciach, pracovisko Prešov v r. 1960 – 1967, Krajská štátna knižnica v r. 1997 – 2002) sa knižnica v roku 2000 vrátila k názvu Štátna vedecká knižnica.

Knižnica plní funkciu univerzálnej vedeckej knižnice v regióne a v meste s bohatou kultúrnou a vzdelanostnou tradíciou a rozmanitým odborným používateľským zázemím.

Poslanie, zameranie a koncepcia činnosti knižnice, načrtnutá pri jej vzniku, sa v jednotlivých obdobiach spresňoval s jej postupným začleňovaním sa do celoslovenského knihovníckeho diania.

Fondy knižnej a časopiseckej literatúry ŠVK v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia nadviazali na historické knižnice mesta Prešov (kolegiálnu, eparchiálnu a gymnaziálnu), ktoré reprezentovali vedeckú, najmä časopiseckú, zborníkovú a encyklopedickú literatúru do r. 1918. Literatúru za roky 1919 – 1944, fond staršej ukrajinskej literatúry z územia Česko-Slovenska a staršiu aktuálnu zahraničnú literatúru knižnica dopĺňala retrospektívnou akvizíciou. Spracovanie fondov a postupné vybudovanie systému služobných a čitateľských katalógov vytvorili dobré predpoklady na rozširovanie knižnično-informačných služieb.

Od roku 1956 sa rozvíjala v knižnici bibliografická činnosť, ktorej prvoradou úlohou bolo spracovávanie regionálnej a od r. 1959 spracovávanie ukrajinskej bibliografie. Keďže v okruhu pôsobenia knižnice je najsúvislejšie osídlenie rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva, knižnica zhromažďovala literatúru a spracovávala bibliografiu Ukrajincov v Česko-Slovensku, od roku 1993 rusínsku a ukrajinskú literatúru na Slovensku.

Obdobie 50. – 60. rokov bolo v znamení spracovania celého radu bibliografických súpisov, retrospektívnej i súbežnej literatúry, rozvoj spolupráce s partnerskými inštitúciami, metodickéj činnosti, ale i významných kultúrno-spoločenských podujatí. Uvedené obdobie bolo dôležitým medznikom aj v oblasti historických knižných fondov.

V roku 1961 z poverenia mesta Prešov sa Kolegiálna knižnica bývalého Prešovského kolégia v rozsahu 58 000 zv. dostáva do správy ŠVK. Súčasne sa do správy knižnice na základe dohody medzi pravoslávny biskupstvom a ŠVK dostáva aj Eparchiálna (diecézna) knižnica v rozsahu 20 000 zv. Knižnica spravovala a prístupňovala historické knižné fondy uvedených knižníc vyše 30 rokov. Historické fondy Kolegiálnej a Eparchiálnej knižnice boli v polovici 90. rokov navrátené cirkvám v rámci reštitučných konaní. ŠVK v Prešove v súčasnosti na základe dohody s Biskupským úradom Evanjelickej cirkvi a. v. v Prešove zabezpečuje sprístupňovanie fondov Kolegiálnej knižnice a konzultačno-poradenskú činnosť o nich.

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia je činnosť knižnice spojená s rozšírením knižnično-informačných služieb v dôsledku vedeckovýskumných, vzdelávacích a kultúrnych potrieb používateľského zázemia, ako aj s aktívnou bibliografickou a edičnou činnosťou. Boli to roky aktívnej akvizíčnej politiky s prírastkom literatúry 10 až 12 tisíc k. j., s podstatnými zmenami v spracovaní fondov, v dobudovaní systému klasických katalógov.

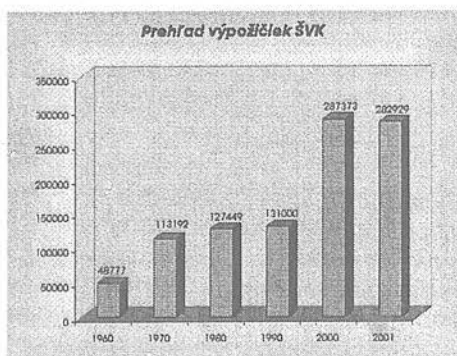
Knižnica plnila úlohy v širšom slovenskom a regionálnom meradle. Uvedené obdobie znamenalo výrazný posun v postavení knižnice v národnom knižničnom systéme. Výsledky systematického sledovania bibliografických potrieb, novej registrácie používateľov, rozborov výpožičiek dokumentov a používateľského zázemia sa odzrkadlili v systematickej akvizíčnej práci, v bibliografickej a vo výpožičnej činnosti. Skvalitnili sa poradenské a lektorské služby, rozšírila sa vedeckovýskumná a teoretická činnosť knižnice so zameraním na slovenské knihovníctvo, knižničiarstvo v Prešove a výskum dejín knižnej kultúry. Zaviedli sa reprografické a prekladateľské služby.

Sedemdesiate a odemdesiate roky znamenajú rozšírenie záberu bibliografickej práce na zostavovanie registrov k bibliografiám, zborníkom, personálne bibliografie regionálnych umelcov, personálie z oblasti literatúry a literárnej kritiky.

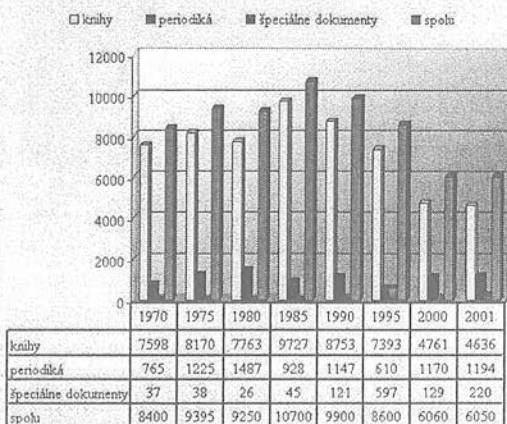
Deväťdesiate roky a začiatok nového tisícročia znamenali prelomové obdobie v čin-

činnosti knižnice. Automatizácia a elektronizácia začiatkom 90. rokov navodili podstatné zmeny v systéme knižničnej práce. Pozitívnym prvkom bolo, že knižnica využívala vo svojej práci osobné počítače už v prvej polovici 90. rokov v spracovávaní fondov, výpožičnom systéme, bibliografickej i ekonomickej činnosti. V tomto období ŠVK zaznamenala prudký nárast požiadaviek v knižnično-informačných službách. V počte výpožičiek bol nárast o vyše 270 % v r. 2000 oproti roku 1990, v návštevnosti o vyše 400 %.

Činnosť knižnice bola ovplyvňovaná po r. 1995 zhoršujúcimi sa finančnými zdrojmi, čo spôsobilo zníženie prírastku knižničného fondu (z priemerného ročného prírastku KF 10 až 12 na 6 tisíc), počtu odoberaných titulov periodík, problémy s vydávaním spracovaných bibliografických súpisov, s reprografickou a výpočtovou technikou.

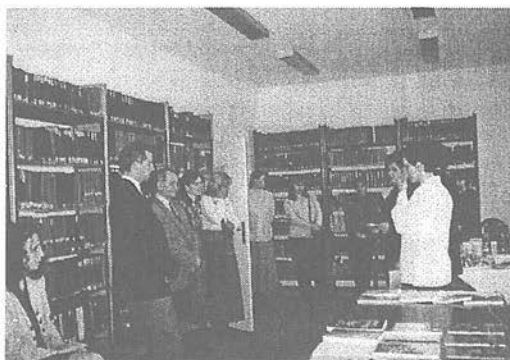
Prehľad ročných prírastkov knižničného fondu ŠVK

Nedostatok financií na obnovu, aktualizáciu softvéru a hardvéru v nasledujúcich rokoch zabrzdl rozvoj v tejto oblasti a dnes, vzhľadom na súčasné vývojové trendy, sa javí potreba komplexných opatrení v nadväznosti na realizáciu projektu elektronizácie knižníc v SR.

Bibliografická činnosť od r. 1992 prechádza procesom od klasického spracovávania k tvorbe elektronických databáz regionálnej, rusinskej, ukrajinskej a vednoodborovej bibliografie, zintenzivňuje sa a rozširuje bibliograficko-informačná a edičná činnosť knižnice. Pokračovalo sa v plnení celoslovenských a regionálnych úloh. Knižnica spracúva ukrajinské a rusinske dokumenty, zúčastňuje sa na tvorbe Slovenskej národnej bibliografie excerpciou rusinskej a ukrajinskej článkovej literatúry, plní úlohy v oblasti koordinácie a tvorby vedného odboru slavistika, sprístupňuje databázy z týchto oblastí. Spolupracuje na celoštátnych úlohách retrospektívnej bibliografie – na výskume dejín knižnej kultúry spracovaním čiastkovej výskumnej úlohy Tlač 16. stor. na území mesta Prešova a realizuje výskum tlačí 18. a 19. stor.

V období od 1. januára 1997 do 31. marca 2002 ŠVK plnila úlohy krajskej knižnice a bola metodickým centrom pre knižnice Prešovského kraja. Táto skutočnosť znamenala rozšírenie metodickej činnosti vo všetkých oblastiach knižničnej práce. Knižnica v r. 1998 spracovala Marketingový audit knižníc Prešovského kraja a v r. 1999 uskutočnila Krajskú konferenciu knižníc Prešovského kraja s reprezentačnou výstavou o činnosti knižníc v kraji. V roku 2000 sa dobudoval model spolupráce v oblasti regionálnej článkovej bibliografie východného Slovenska a vytvorenie databázy regionálnej článkovej bibliografie v rozsahu 40 000 bibliografických záznamov. Za uvedené obdobie boli spracované ročné vyhodnotenia činnosti verejných knižníc v kraji s uskutočnením komplexných rozborov činnosti a zoznamy dochádzajúcich periodík do knižníc Prešovského kraja.

Zmeny knižnično-informačných služieb na báze moderných informačných technológií priniesli podstatné zmeny do činnosti knižnice pre verejnosť i pre pracovníkov. Sprístupnenie knižničných fondov prostredníctvom online katalógov, sprístupnenie internetu, databáz na CD-ROM, prístup do zahraničných a domácich databáz, interných databáz knižnice, sprístupnenie databázy knižničného fondu na internete, sprístupnenie webovej stránky knižnice – to všetko mení knižnicu na moderné informačné centrum.

Aktivita pracovníkov knižnice v rokoch 1999 – 2001 vyústila do zriadenia novej študovne v budove na Hlavnej ul. č. 99 s online a offline prístupom do jednotlivých databáz cez internet, s možnosťou samostatného rešeršovania pre používateľov, s vytvorením Informačného miesta o Rade Európy a do vytvorenia Poradenského centra pre výučbu nemeckého jazyka.

V priebehu vývoja ŠVK sa mnoho úsilia venovalo ochrane knižničného fondu, nevyhovujúcej priestorovej situácii, rozvoju kultúrno-vzdelávacej činnosti, informačnej výchovy používateľov, ale aj rozvoju spolupráce s knižnicami a inými inštitúciami na Slovensku i v zahraničí. Osobitný význam mala a má spolupráca so SNK v Martine, vedeckými knižnicami na Slovensku, ako aj spolupráca s knižnicami na území mesta Prešov.

V súčasnosti knižnica vyvíja činnosť v oblasti knižničnej, bibliografickej, vedeckovýskumnej, kultúrno-vzdelávacej a vydavateľskej. Má 36 stálych zamestnancov. Knižničný fond k 31. decembru 2001 obsahoval vyše 451 000 k. j., počet používateľov v automatizovanej báze bol 13 572, počet výpožičiek takmer 283 000, počet návštevníkov vyše 147 000. Používateľia využívajú základné a špeciálne knižnično-informačné služby, všeobecnú a tri špecializované študovne s online a offline prístupom cez internet, s počtom päťdesiat miest. V súčasnom období knižnica pripravuje otvorenie študovne špeciálnych dokumentov a dovybavenie centra elektronických médií.

Pri príležitosti jubilejnej päťdesiatky k základným praniam pracovníkov knižnice v najbližšom období patrí naplnenie týchto zámerov: dopĺňať informačné zdroje podľa informačných potrieb používateľského prostredia s dostatočnými finančnými zdrojmi, technicky a pracovne zabezpečiť podiel na tvorbe a využívaní súborných katalógov knižníc, zabezpečiť kvalitný knižnično-informačný systém s prepojením odborných činností a budov knižnice a komfortný prístup používateľa k informačným zdrojom v nadväznosti na celoslovenský projekt elektronizácie knižníc, plniť celoslovenské úlohy v oblasti bibliografickej činnosti, ako aj ukončiť prvú časť výskumnej úlohy Tlač 16. stor. na území mesta Prešov.

Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene

1837 – 1922 – 1952 – 2002

Priska Joščáková, Mgr. Katarína Ďurovcová, Krajská knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene

1. Úvod

Pod priamym vplyvom Knižnice slovanského ústavu v Bratislave, založenej v roku 1827, vznikali v 30. a 40. rokoch v mnohých obciach knižnice a čitateľské spolky. Štúrovci v roku 1837 evidovali Knižnicu vo Zvolene, ktorej pomohli knižným darom. Základy prvej Mestskej knižnice vo Zvolene položil zákon č. 430/1919 Zb., podľa ktorého povinnosťou každej obce bolo založiť a udržiavať knižnicu. V roku 1922 sa položili základy Mestskej verejnej knižnice, zriadenej mestom Zvolen.

2. Priestory

Knižnica od svojho vzniku menila často svoje umiestnenie. Najdlhšie bola umiestnená na **Zvolenskom zámku** (1944 – 1958). Kvôli rekonštrukcii Zvolenského zámku sa však knižnica musela vysťahovať a uložiť svoj fond na 1 rok do veľkej sály budovy bývalého Okresného ústavu národného zdravia vo Zvolene. Počas tohto obdobia zamestnanci prepisovali prírastkové zoznamy. V roku 1959 sa knižnica presťahovala do **Robotníckeho domu**, kde mala k dispozícii 170 m². Vzhľadom na malé priestory sa začali vytvárať pobočky, ktoré mali odľahčiť vtedajšie priestory knižnice. V roku 1968 sa knižnica opäť sťahovala, a to do **budovy na Ul. kpt. J. Nálepku** do priestorov s rozmermi 260 m². Na prízemí bola požičovňa pre dospelých a deti a malý sklad, na poschodí čítareň, oddelenie spracovávaní fondov, pracovňa riaditeľky, bibliografické oddelenie a sklad časopisov, a neskôr sa tu dobudovalo oddelenie náučnej literatúry. Trvalá a veľká záťaž na slabé stropné konštrukcie spôsobila, že v roku 1975 (teda po 7 rokoch) sa musela knižnica v priebehu 24 hodín vysťahovať a opustiť priestory. Neplánované vysťahovanie sa riešilo tak, že narýchlo boli jednotlivé oddelenia a fondy rozmiestnené v objektoch po celom meste, napr. v drevenej budove Mototechny, v budove Okresného múzea a v Robotníckom dome vo Zvolene. V roku 1977 bola knižnici pridelená **budova bývalého Remeselníckeho domu** (obr. 1) z roku 1928. Dovtedy tam mal sídlo Okresný ústav národného zdravia.

Budova Remeselníckeho domu si vyžadovala úplnú rekonštrukciu. Tá prebiehala v rokoch 1980 – 1985, pričom náklady predstavovali 8 miliónov Kčs. Týmto knižnica získala priestory s rozlohou 1 430 m² a mohla do tejto budovy posťahovať všetky doteraz rozptýlené oddelenia po celom meste. Tu sídli dodnes.

Obr. 1 Súčasné sídlo knižnice (Remeselnícky dom z roku 1928)

V roku 1986 knižnica zakúpila dva objekty: kaštieľ v **Zolnej** s cieľom budovať krajský

depozit dokumentov a budovu na Ul. T. G. Masaryka č. 10 s cieľom rozširovať služby. Na rekonštrukciu kaštieľa v Zolnej sa po celé roky nepodarilo získať finančné prostriedky na opravu a rekonštrukcia objektu knižnice na Ul. T. G. Masaryka č. 10 vplyvom spoločenských a ekonomických zmien nemohla byť ukončená pre potreby knižnice. Obidva objekty zriaďovateľ pokladal za prebytočný majetok, a preto boli odpredané.

3. Riadenie

V roku 1950 Ministerstvo informácií a osvety v Bratislave sa začalo zaoberať reorganizáciou verejných knižníc s cieľom vytvoriť knižnice, ktoré by sa stali strediskom prehĺbovania vzdelanosti a zvyšovania kultúrnej úrovne najširších ľudových vrstiev. Z Mestskej verejnej knižnice vo Zvolene sa **26. februára 1952** vytvorila **Okresná ľudová knižnica vo Zvolene**. Na základe rozhodnutia riadiacich orgánov v zmysle zákona č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc prebrala okresná knižnica krajskú metodickú pôsobnosť zo Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici. K **1. januáru 1986** sa stala **krajskou knižnicou**.

K ďalším významným zmenám došlo v roku 1991, keď bola Krajská knižnica vo Zvolene spolu s vtedajšími ostatnými okresnými a krajskými knižnicami delimitovaná pod Ministerstvo kultúry SR ako okresná knižnica s krajskou pôsobnosťou. V roku **1994** sa k názvu knižnice pričlenilo meno **Ľudovíta Štúra**.

V júli 1996 sa knižnica integrovala do Podpolianskeho kultúrneho centra vo Zvolene a zároveň prešla z pôsobnosti MK SR do pôsobnosti Krajského úradu v Banskej Bystrici. V závere roka **1996** získala opätovne právnu subjektivitu a názov **Krajská štátna knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene**, pod priamym riadením Krajského úradu v Banskej Bystrici. Dňa **1. apríla 2002** sa zmenil nielen zriaďovateľ knižnice, ale aj forma organizácie – zo štátnej sa stala **samosprávnou inštitúciou** a patrí pod priame riadenie **Banskobystrického samosprávneho kraja (VÚC)**. Naďalej plní funkciu krajskej knižnice. V súčasnosti krajská knižnica koordinuje a poradensky usmerňuje 5 regionálnych knižníc v Banskobystrickom samosprávnom kraji, zabezpečuje úlohy súvisiace s koordináciou bibliografickej činnosti, zabezpečuje úlohy súvisiace s dokumentovaním stavu a rozvojom knižnično-informačných služieb verejnosti prostredníctvom knižničného systému v samosprávnom kraji. Plní funkciu regionálnej knižnice s pôsobnosťou v územnom obvode okresov Zvolen, Detva a Krupina (62 obecných knižníc).

4. Riaditelia

Mária Lacová-Repinová (1953 – 1977), pôvodným povoláním učiteľka. Absolvovala dvojmesačné školenie pre riaditeľov okresných knižníc. Pod jej vedením knižnica začala úspešne rozvíjať individuálne a kolektívne formy práce s čitateľom a zaviedla knižničné evidencie. Často musela riešiť priestorové problémy knižnice. Funkciu riaditeľky vykonávala 24 rokov.

Ing. Petronela Stieranková (1977 – 1988), pôvodným povoláním poľnohospodárska inžinierka. Pod jej vedením bola zrekonštruovaná budova Remeselníckeho domu a roz-

ptýlené oddelenia boli sústredené do jedného celku. Rozšírila sa sieť pobočiek knižnice na základných školách; zvýšili sa počty zamestnancov, knižničné fondy; obratovosť fondov, ako aj počty výpožičiek a používateľov. Zabezpečil sa tiež rozvoj knižnice a dosiahla sa jej krajská pôsobnosť. V knižnici vo funkcii riaditeľky pôsobila 11 rokov.

Vítazoslav Wurschner (1988 – 1991), pôvodne inšpektor kultúry na KNV v Banskej Bystrici. Zaviedol do knižnice podnikateľské aktivity a pokúsil sa presadiť nové technológie do jej činnosti. Prebudoval priestory dvora na letnú čítareň. V knižnici pôsobil 3 roky.

Ing. Jaroslav Masaryk (1991 – 1992), ekonomický inžinier, zredukoval niektoré podnikateľské aktivity a zaviedol nové. Pozornosť venoval spojeniu letnej čítárne so súkromným barom Emanuela a usporadúvaní vystúpení umelcov v knižnici. Z funkcie odišiel na vlastnú žiadosť po 1 roku pôsobenia.

Mgr. Katarína Ďurovcová, knihovníčka – pedagogička, do funkcie nastúpila v roku 1993 na základe konkurzu. Za niekoľko rokov sa v úzkej spolupráci s vedením a celým kolektívom zvýraznili progresívne prvky v oblasti zavádzania informačných technológií a modernizácie knižnično-informačných procesov a rekonštrukcie priestorov budovy (rekonštrukcia strechy, výmena zastaraných elektrických pecí v celej budove, výmena osvetlenia v študovni a čítárni a iné.). Vo funkcii riaditeľky je dodnes.

Obr. 2 Študovňa a čítareň po výmene osvetlenia (2002)

5. Zamestnanci

Knižnica začínala s jediným zamestnancom (1952). Postupne ich počet narastal, pričom sa dôraz kládol na prijímanie absolventov s knihovníckym vzdelaním. Nárast bol zaznamenaný v rokoch 1968 – 1975, keď v knižnici pracovalo 20 zamestnancov. Najvyšší počet bol dosiahnutý v rokoch 1985 – 1991, keď knižnica vykazovala prepočítane 48 zamestnancov. Postupne od roku 1992 dochádzalo k permanentnému poklesu zamestnancov z

ekonomických a racionalizačných dôvodov a k dnešnému dňu je v krajskej knižnici zamestnaných prepočítane **29 zamestnancov**. Za 10 rokov poklesol stav zamestnancov o 40 %. Priemerná mzda k 30. septembra 2002 dosiahla 11 619 Sk.

6. Knižničné fondy, výpožičky, používatelia (číselné ukazovatele)

Knižničný fond v počiatkoch existencie knižnice tvorilo 10 000 knižničných jednotiek. Postupne narastal a v súčasnosti dosahuje **178 000 knižničných jednotiek**. Knižnica sa v roku 1997 stala v zmysle zákona 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch odberateľom povinného výtlačku. Na 1 obyvateľa predstavuje v súčasnosti nákup KF 15,75 Sk. Bol rok, v ktorom nákup na 1 obyvateľa dosahoval 26 Sk (1996). Ročný prírastok predstavuje v súčasnosti asi 6 000 knižničných jednotiek.

Výpožičky neustále počas činnosti knižnice narastali a z pôvodných 6 300 vzrástli na dnešných **pol milióna**. Obratovosť dosahuje index 2,8.

Počty používateľov rástli pomalšie, ale pravidelne. Knižnica začínala s 531 registrovanými používateľmi. Dnes využíva jej knižnično-informačné služby **15 000 registrovaných používateľov**, a to nielen klasickou formou, ale od roku 2001 aj službou online cez internet.

7. Kultúrno-spoločenská činnosť

*** Podujatia odborné**

Krajská knižnica v spolupráci s ústrednými profesionálnymi organizáciami od roku 1993 každoročne organizuje a realizuje odborné podujatia zamerané na aktuálnu odbornú problematiku. Napr. od roku 1993 – 1999 to boli podujatia orientované na problematiku doplňovania KF. V roku 2001 sa uskutočnil celoslovenský seminár SAK v spolupráci s Krajskou knižnicou vo Zvolene na problematiku vymáhania nevrátených dokumentov a koncom roka 2002 sa pripravuje jeho druhé celoslovenské pokračovanie. Knižnica v rámci SAK kooperuje a koordinuje už tretí ročník podujatia pod názvom **TÝŽDEŇ SLOVENSKÝCH KNIŽNÍC**.

*** Podujatia pre používateľov a verejnosť**

Neodmysliteľnou súčasťou knižnično-informačných služieb sú každoročne realizované stovky kolektívnych podujatí pre čitateľov všetkých vekových kategórií, ako aj verejnosť. Počas posledných 5 rokov sa obmedzil počet kolektívnych podujatí a dôraz sa kládol na kvalitu, nové formy, ale aj na podujatia celoslovenského a medzinárodného významu a na spoluprácu s ostatnými inštitúciami (Mesto Zvolen, kultúrne a školské zariadenia a iné). Pri knižnici už 5 rokov pôsobí Literárny klub detí a mládeže, ktorého poslaním je podchytiť literárne talenty.

Knižnicu navštívili desiatky spisovateľov, napr. Ladislav Ballek, Ján Beňo, Jozef Bily,

Lubomír Feldek, Daniel Hevier, Dušan Mitana, Peter Glocko, Pavol Dvořák, Hana Ponická, dnes už nebohý Jožo Urban a mnohí ďalší. Na stretnutie, rozhovory a besedy prišli Dušan Slobodník a Ivan Hudec – bývalí ministri kultúry SR, Brigita Schmögnerová – bývalá ministerka financií SR, Jozef Migaš – bývalý predseda parlamentu NR SR, Pavol Rusko – súčasný podpredseda parlamentu NR SR, Ivan Bella – prvý slovenský kozmonaut a mnohí ďalší. Najväčšou atrakciou a príťažlivou pre čitateľov a verejnosť sa stala beseda s hercom a spisovateľom Júliusom Satinským, pri ktorého návšteve študovňa a čítareň knižnice „praskala vo švíkoch“.

Krajská knižnica sa stala známa celoslovenskou novinárskou súťažou stredoškôľakov a vysokoškôľakov „Štúrovo pero“, ktorú organizuje pravidelne od roku 1993 vo Zvolene v mesiaci apríli za účasti významných osobností žurnalistickej, spoločenskej a riadiacej sféry. Cieľom súťaže je podporiť a rozvíjať novinárske nadanie študentov stredných a vysokých škôl na Slovensku. Krajská knižnica podporuje rozvoj literárnej tvorivosti a literárneho prejavu všetkých vekových kategórií, a to formou spolupráce na príprave a organizácii celoslovenských podujatí „LITERÁRNY ZVOLEN“ (celoslovenská súťaž literárnych klubov) a „ŠTÚROV ZVOLEN“ (celoslovenská súťaž v rétorike) a iné.

8. Záver

Krajská knižnica Ľ. Štúra vo Zvolene, tak ako aj iné knižnice, prešla neustálymi zmenami a vývojom. Dnes ako inštitúcia môže na základe legálnych dokumentov konštatovať, že má za sebou 165 rokov od prvej zmienky o knižnici vo Zvolene (1837), 80 rokov od založenia Mestskej verejnej knižnice vo Zvolene (1922) a 50 rokov od založenia Okresnej ľudovej knižnice vo Zvolene (1952). Zmenili sa priestory, zriaďovatelia, zamestnanci, financovanie. Klasické manuálne činnosti nahradili počítače. V budúcnosti i naďalej budú zohrávať významnú úlohu predovšetkým ľudské zdroje, ktoré budú pri smerovaní, vývoji a financovaní knižníc rozhodujúcim článkom.

Podoby elektronizácie Verejnej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne

Mgr. Lýdia Brezová, riaditeľka VKMR v Trenčíne

Heuristický prieskum týkajúci sa problematiky elektronizácie knižnice ma priviedol do konca 90. rokov 20. stor. A zrazu som si uvedomila, akou cestou prešla knižnica od vytýčenia si cieľa automatizácie až podnes. Automatizácia (elektronizácia) knižnice, pokiaľ si odmyslíme automatizáciu istých procesov v knižnici súvisiacich skôr s ekonomickou činnosťou, sa odvíjala od programu Integrovaného knižnično-informačného systému na báze elektronizácie (IKIS KZK) ako čiastkovej štátnej výskumnej úlohy – Vývoj a optimalizácia špecializovaných informačných služieb pre vybrané oblasti riadenia a výskumu z r. 1986 – 1990. Úloha IKIS-u bola zameraná i na riešenie komplexu čiastkových prob-

lémov, čo pre našu knižnicu znamenalo riešenie celoslovenskej problematiky regionálnej bibliografie. Knižnica však musela následne vynaložiť nemalé úsilie na riešenie problematiky zabezpečenia hardvéru a softvéru. V r. 1989 bol inštalovaný počítač M 16-22 a k tomu bolo potrebné prispôsobiť i prostredie – klimatizované priestory. Prvé programy vznikali takpovediac na kolenách, keďže ešte nebol prístupný program z riešenia výskumnej úlohy. Boli to programy napríklad pre spracovanie predmetového registra pre bibliografiu či štatistických ukazovateľov pre knižnicu. Vzápätí nás však nadchol program CDS/ISIS (podotýkam, že v oblasti bibliografie ho využívame dodnes), ktorý však, napriek zámerom, nedotiahol v tomto období globálne riešenie spracovania dokumentov a výpočítaných možností do konca. Začali sa hľadať iné možnosti v oblasti hardvéru i softvéru, inštalovať PC od 286 až po dnešné výkonné počítače a servery a taktiež rôzne aplikačné knihovnícke programy – v našej knižnici od ISIS-u cez SMARTLIB až po súčasný LIBRIS vrátane retrokonverzií. O koncepcionisti riešenia problematiky je ťažké písať. Vedeli sme, čo chceme, ale nie celkom presne, ako ísť na to. Situácia sa skomplikovala i zmenou pôsobenia metodického centra zo SNK do UK v Bratislave, od ktorých sme vtedy mohli očakávať pomoc. Nakoniec však bolo potrebné samostatne rozhodnúť o ceste, ktorou v automatizácii knižnice pôjdeme. Bolo jasné, že hovorí o kompatibilité, integrovanej knižničnej sieti a pod. bolo v tomto období zbytočné. Každý išiel svojou vlastnou cestou. Taktiež snaha posunúť vpred automatizáciu ostatných knižníc v našom kraji vyžadovala a vyžaduje nemalé úsilie. Automatizáciu knižničných procesov si verejnú, t. j. regionálne, mestské a obecné knižnice i špeciálne knižnice, riešia sami – bez koordinácie, s výnimkou nami organizovaných každoročných stretnutí používateľov informačného systému LIBRIS. Pri riešení týchto problémov v mestských knižniciach sú potrebné rokovania so zriaďovateľmi, vysvetľovanie problematiky a, samozrejme, poskytovanie metodickej pomoci.

Ako to vlastne vyzerá v súčasnosti s problematikou hardvérového a softvérového vybavenia vo Verejnej knižnici M. Rešetku v Trenčíne? Zopár faktov. Knižnica vlastní:

- 34 PC + 2 servery (Novell, Linux), z toho 6 PC pre používateľov knižnice,
- aplikačný program LIBRIS a početné ďalšie softvéry vrátane vlastného aplikačného programu INFO,
- operačné systémy od MS DOS po Windows Milénium.

V knižnici bola v r. 2001 zriadená multimedialná študovňa s prístupom na sieť internet mikrovlnným pripojením. Pracovníci knižnice môžu využívať služby internetu i služby elektronickej pošty a prístupy k elektronickým databázam. Služby MVS, pokiaľ je to realizovateľné, sa s ohľadom na počítačové vybavenie partnerských knižníc uskutočňujú elektronicou cestou. Vystavili sme naše www stránky na internete (www.vkmr.sk), ktoré sústavne aktualizujeme. Online katalóg je ich súčasťou.

Dnes vážne uvažujeme o otázkach integrácie, kooperácie, súborných katalógoch (možno i Trenčianskeho kraja pre knižnice pracujúce so systémom LIBRIS) vo všeobecnosti a v rámci našej knižnice i o možnostiach prístupu k internetu pre ďalšie pracoviská, o prepojení jednotlivých pracovísk vo vzdialenejších lokalitách, výmene siete za výkonnejšiu a o generačnej výmene výpočtovej techniky.

Do budúcnosti pred nami stojí otázka riešenia elektronizácie knižnice s víziou virtuálnej knižnice. Rozhodne nás oslovila stratégia rozvoja slovenského knihovníctva do r. 2006 a program elektronizácie knižníc. Taktiež riešenie problematiky súborného katalógu knižníc SR. Jedno je však isté. Nemôžeme len čakať, kedy nám niekto niečo predloží, a my povie-
me áno alebo nie, ale musíme sa na tvorbe takýchto projektov podieľať, pretože sú pre našu prácu veľmi dôležité.

Elektronizácia KK LŠ vo Zvolene a regionálnych knižníc v Banskobystrickom samosprávnom kraji

Priska Joščáková, Krajská knižnica L. Štúra vo Zvolene

1. Úvod

V zmysle naplnenia Uznesenia vlády SR č. 801 zo 17. 7. 2002 k programu elektro-
nizácie knižníc SR bodu C a D si dovoľujeme predložiť stručnú analýzu súčasného stavu
krajskej a regionálnych knižníc, priamo riadených Banskobystrickým samosprávnym kra-
jom v Banskej Bystrici (BBSK), ktorú sme poskytli (v textovej i tabuľkovej prílohe) zria-
ďovateľovi na základe jeho vyžiadania v mesiaci októbri 2002). Analýzu sme spracovali
v spolupráci s regionálnymi knižnicami kraja formou analytického listu a na základe meto-
dických skúseností a pokúsili sme sa pripraviť reálne návrhy, ktorých postupnou realizá-
ciou a aplikáciou by sme mali dosiahnuť žiaduci stav a naplnenie prijatého uznesenia. Ne-
vyhnutným sa javí dobudovanie lokálnej a globálnej siete knižníc (pevnou linkou) s cieľom
sprístupniť KF online 24 hodín denne a poskytovanie knižnično-informačných služieb pou-
žívateľom prostredníctvom internetu.

2. Krajská knižnica L. Štúra vo Zvolene

Informačné technológie sa začali do knižnično-informačných procesov zavádzať postupe-
ne a systematicky. Prvé reálne kroky boli zaznamenané v roku 1991, keď MK SR zakúpilo
pre knižnicu ekonomický počítačový systém MULTIEKO v hodnote 106 000 Kčs, a v roku
1992, v ktorom oddelenie bibliografie začalo v spolupráci so SNK MS v Martine využívať
informačný systém CDS/ISIS vypracovaný UNESCO. V roku 1993 bol zakúpený
knižnično-informačný systém LIBRIS od firmy ACOM, spol. s r. o., v Košiciach a nová
výpočtová technika. Úkony týkajúce sa rozvoja informačných technológií boli rozdelené
na etapy. Pozornosť sa sústredila na spracovávanie nových knižničných prírastkov a
retrospektívne spracovávanie knižničných fondov, ktoré bolo permanentne sledované a
vyhodnocované, a prijímali sa opatrenia. Do procesu automatizácie boli zapojení všetci
zamestnanci. V roku 1994 bola dobudovaná **lokálna počítačová sieť NOVELL** a postupe-
ne pripájané ďalšie počítače. Rokom 1996 vyvrcholila niekoľkoročná práca v oblasti
automatizácie a zrýchlenia a skvalitnenia knižnično-informačných činností **spustením
automatizovaného výpožičného procesu**. Od 1. decembra 1996 sa knižnica napojila

na Slovenskú akademickú dátovú sieť SANET cez komutovanú linku (modemom). Pripojenie modemom na internet neuspokojovalo požiadavky zamestnancov, ako aj potenciálnych používateľov. Prístup k internetu mali len vybraní zamestnanci s cieľom zistiť len konkrétnu informáciu a prenos bol maximálne obmedzovaný kvôli poplatkom za impulzy. Bolo potrebné vyriešiť otázku pevného pripojenia na internet a jeho sprístupnenia predovšetkým zamestnancom knižnice, aby ako prví pred sprístupnením internetových služieb používateľom nadobudli technologické zručnosti. Nevyhnutná bola výmena počítačov pracujúcich v prostredí MS DOS za počítače využívajúce prostredie Windows. Aj z tohto dôvodu prvým krokom zamestnancov bola po výmene počítačov „práca s myšou“ (1997 – 2000). Vzhľadom na to, že ponúkané tradičné možnosti pevného pripojenia na internet (napr. optickými káblami) boli cenovo pre knižnicu nedostupné, využila knižnica možnosť **mikrovlnného pripojenia na internet** (cenovo prístupné pripojenie, vyhovujúca prenosová rýchlosť, priama viditeľnosť knižnice na všesmerovú anténu providera). Knižnica pri tom využila skúsenosti externých odborníkov a súčasne s mikrovlnným pripojením zakúpila server (proxy). Na mikrovlnné pripojenie a zakúpenie servera poskytol účelovú dotáciu zriaďovateľ Krajský úrad v Banskej Bystrici vo výške 70 000 Sk. K vybudovanej lokálnej sieti sa pripojila **globálna sieť** a v decembri roku 2000 sa sprístupnil internet takmer na každom pracovisku knižnice. Zamestnanci medzitým absolvovali niekoľko školení. Využila sa spolupráca so Slovenskou lesníckou a drevárskou knižnicou vo Zvolene, ktorá mala personál a podmienky na školenie zamestnancov a ochotne vyšla v ústrety krajskej knižnici. Sprístupnením internetu na pracoviskách sa otvorili možnosti zapojenia odborných zamestnancov do dištančného vzdelávania knihovníkov v rámci medzinárodného projektu PROLIB a EDULIB, ktoré z celkovej počtu odborných zamestnancov úspešne absolvovalo 60 %. V roku 2001 knižnica sprístupnila internetové a multimediálne služby používateľom prostredníctvom vybudovaného **oddelenia elektronických zdrojov** (s finančným príspevom NOS – OSF).

Obr. 1 Oddelenie elektronických zdrojov (2001)

Vzhľadom na pripravenosť zamestnancov na prácu s novými informačnými technológiami, ktorú získali absolvovaním vzdelávacích kurzov **PROLIB** a **EDULIB**, s personálnym obsadením oddelenia neboli problémy. Pripojením na internet pevnou linkou sa knižnici otvorili možnosti sprístupnenia knižničných fondov na internete s možnosťou rozšírenia knižnično-informačných služieb online pre návštevníkov www.stranok.kniznice (www.kskls.sk). V tejto súvislosti sa riešila otázka bezpečnosti databázy údajov v používanom knižnično-informačnom systéme LIBRIS. Vzhľadom na to, že knižnica disponovala dvomi servermi – lokálnym, s operačným sieťovým systémom Novell NetWare Lite ver. 4.1, a webovým serverom, bolo potrebné upgradovať operačný sieťový systém Novell na vyššiu verziu, aby mohli byť informačné zdroje knižnice vystavené na internete vo webovom formáte. Webový server sa prepojil s „noveláckym“ serverom. Kvôli bezpečnosti IP adresa lokálneho „noveláckeho“ servera je „slepá“ (zvonku nejde uskutočniť ping, telnet, ftp). Keďže nie sú oficiálne IP adresy, na proxy serveri „beží“ softvér, ktorý cez port 8080 vie presmerovať všetky požiadavky, ktoré idú na NovellWeb. Týmto spôsobom knižnica vyriešila otázku vystavenia knižničných fondov, periodík, databázy článkov z regiónov Detva, Krupina a Zvolen, MVS, čitateľské konto, objednávanie a rezervovanie. Je tvorcom vlastných webových stránok od roku 2001 a súčasne pre zamestnancov pravidelne publikuje prostredníctvom interných webových stránok informácie dotýkajúce sa činnosti a života knižnice (napr. zápisnice z porád vedenia, informácie o služobných cestách, informácie z porád a stretnutí s odbornými knižničnými zamestnancami regionálnych knižníc Banskobystrického samosprávneho kraja, fotografie z rôznych podujatí realizovaných v knižnici aj z interných stretnutí, aktuálne udalosti a informácie, zmeny v zákonoch a mnohé iné).

Prostredníctvom vystaveného online katalógu knižničných fondov na internete sa krajská knižnica pokúsila prostredníctvom výberu z možností vyhľadávania zobrazovať katalogizačné záznamy pre knihovníkov v plnom znení s cieľom zrýchliť spracovávanie a zjednotenie popisov knižných fondov predovšetkým v profesionalizovaných obecných knižniciach. Tento cieľ krajskej knižnice sa zatiaľ využíva len v malej miere, a to preto, lebo veľmi nízke percento obecných knižníc má k dispozícii pripojenie na internet. Na prvý pohľad sa javia realizované kroky v oblasti presadzovania informačných technológií v krajskej knižnici ako dostačujúce.

Prax však ukázala, že je nevyhnutné naďalej sa zaoberať otázkou rýchlejšieho prenosu dát cez sieť, a s tým súvisí prebudovanie lokálnej siete knižnice z koaxiálneho zapojenia na štruktúrovanú kabeláž. Súčasne sa ponúkajú možnosti pevného pripojenia na internet prostredníctvom akademickej siete SANET II optickými káblami a perspektívne sa ponúka spolupráca so Slovenskou národnou knižnicou v Martine v oblasti budovania súborného katalógu slovenských knižníc.

3. Regionálne knižnice

Stav v regionálnych knižniciach BBSK v oblasti elektronizácie je z nášho pohľadu oveľa zložitejší a bude si vyžadovať ďalšie nevyhnutné finančné prostriedky a zainteresovanosť odborníkov do realizácie a naplnenia programu elektronizácie. I keď sa regionálne

knížnice v rámci svojich možností viac rokov snažili presadzovať informačné technológie, nepriaznivý stav v oblasti investícií im neumožňoval adekvátny priestor na rozvoj. V knižniciach napríklad chýbajú výkonnejšie servery. Z 5 regionálnych knižníc len 2 knižnice disponujú výkonnejšími počítačmi. Zatiaľ nie je dobudovaná v plnom rozsahu lokálna sieť v 2 regionálnych knižniciach. Ostatné majú lokálnu sieť vybudovanú prostredníctvom koaxiálnych káblov, čo spôsobuje časté výpadky na sieti pri poruche počítača. Operačné sieťové systémy sú zastarané (upgrady realizované pred niekoľkými rokmi) a je nevyhnutné ich aktualizovať vo všetkých regionálnych knižniciach pre neschopnosť prekonvertovať databázy knižničných fondov do webového formátu.

Regionálne knižnice BBSK poskytujú internetové služby používateľom prostredníctvom modemov (externých alebo interných). Prenosová rýchlosť 56 kb/s je nedostačujúca pre potreby knižníc, ak majú sprístupňovať databázy iných i vlastnej knižnice. Pripojenie knižníc modemom na internet obmedzuje používateľov a zároveň vplyvom vysokých poplatkov a nízkej prenosovej rýchlosti sa zamestnanci knižníc k internetu nedostávajú. Nemôžu teda poskytovať používateľom informácie z rôznych oblastí a rozvinúť napríklad rešeršné služby knižníc, sprístupnenie knižničných fondov online a, prirodzene, nemôžu nadobudnúť zručnosti v oblasti informačných technológií. Ak majú knižnice naplniť Uznesenie vlády SR k programu elektronizácie knižníc, budú sa musieť pripraviť odborne, technicky i personálne na pevné pripojenie na internet a jeho využívanie.

Stav v regionálnych knižniciach poukazuje na to, že napríklad z celkového počtu odborných zamestnancov (včítane riaditeľa a ekonomického personálu) má k dispozícii internet skôr sporadicky ako pravidelne len 15 % zamestnancov. Ostatných zamestnancov by sme v podstate mohli pokladať za „negramotných“ v oblasti informačných technológií a bude nevyhnutné upriamiť pozornosť na ich ďalšie vzdelávanie.

V knižniciach prevažujú zastarané nevýkonné osobné počítače, ktoré pracujú v prostredí MS DOS (takýto stav skomplikuje pevné pripojenie knižníc na internet, pretože bude potrebné uskutočniť výmenu PC za výkonnejšie a prejsť na operačný systém Windows), a pomalé počítače (133-200 MHz) s nedostatočnou pamäťou (16 MB RAM), i keď v prostredí Windows '95. Z celkového počtu PC v regionálnych knižniciach BBSK pripojených na lokálnu sieť pracuje v prostredí Windows len 45 %. Nedostatočné je programové vybavenie knižníc, ktoré absentuje vo všetkých regionálnych knižniciach. Možno by tento problém mohli vyriešiť produkty firmy Microsoft pre knižnice so zľavou v zmysle podpísanej zmluvy medzi SAK a zástupcom firmy Microsoft. Oceňujeme aj informácie, ktoré priniesol odborný časopis *IT/ib* č. 3/2002 a Bulletin SAK č. 3/2002. V tejto súvislosti by sa žiadalo publikovať podrobnejšie informácie k tejto zmluve a „ľudovejšie“ vysvetliť možnosti využívania a aplikácie softvérov vo verejných knižniciach z uvedenej firmy.

4. Finančné požiadavky

Z analýzy vyplynulo, že je nevyhnutné v rámci programu elektronizácie počítať s finančnými prostriedkami na:

- dobudovanie lokálnych sietí regionálnych knižníc (výmena zastaraných a málo výkonných súčasných serverov, upgrade používaných sieťových operačných systémov),
- vybudovanie globálnej siete knižníc (s prevádzkovaním vlastného servera a prípravou na vystavenie svojich informačných zdrojov); vo vyčíslených nákladoch adresovaných zriaďovateľovi boli zahnuté zatiaľ len finančné požiadavky na mikrovlnné pripojenie knižníc na internet. Kalkulácia na pripojenie vybraných knižníc v BBSK na SANET II, spracovaná MK SR v júni 2002, je súčasťou analýzy, ktorú by mal zriaďovateľ perspektívne brať do úvahy,
- zakúpenie licencií na programové vybavenie knižníc (základné operačné systémy, balíky MS OFFICE a iné),
- zakúpenie PC do knižníc a postupnú výmenu zastaraných osobných počítačov,
- vzdelávanie knižničných zamestnancov,
- prípravu zavedenia nových profesií (administrátor, správca siete a pod.).

V návrhoch na finančné požiadavky zo strany zriaďovateľa na naplnenie Uznesenia vlády SR č. 801 zo 17. júla 2002 pre potreby krajskej a regionálnych knižníc BBSK boli úlohy a potreby rozpracované a finančne zhodnotené. Finančná požiadavka na rok 2003 dosiahla celkom výšku 3 365 000 Sk (z toho pre potreby regionálnych knižníc 3 280 000 Sk).

5. Závery

Nevýhodou elektronizácie je, že to, čo bolo rýchle a funkčné pred 2 – 3 rokmi, v súčasnosti už nevyhovuje. Knižnice by mohli tento stav prirovnať k nákupu literatúry. Nové knihy (aktuálne informácie), tie zabezpečujú záujem používateľov o knižno-informačné služby a zaručujú návštevnosť v týchto inštitúciách, inovatívne technológie zasa rýchly prístup k informáciám a uspokojenie informačných potrieb používateľov. Mali by zaručovať návštevnosť na webových stránkach knižníc. Weby knižníc by mali obsahovať všetky potrebné informácie o knižnici a zabezpečiť online prístup k informačným zdrojom potrebným k vzdelávaniu, oddychu a osobnému rastu, ako aj šetriť čas používateľa. Tak ako má mať verejná knižnica aktuálne fondy, tak by mala mať aj aktuálnu výpočtovú techniku a softvéry. Internet by sa nemal chápať zo strany zriaďovateľov a riadiacich zamestnancov len ako poskytovanie internetových služieb (ako napríklad v internetových kaviarňach), ale mal by sa stať nevyhnutným nástrojom knižníc na prezentáciu a využívanie ich informačného bohatstva používateľmi 24 hodín denne, či už z domácností, pracovísk alebo iných lokalít. Mal by slúžiť na kooperáciu a koordináciu medzi knižnicami aj v oblasti budovania súborného katalógu knižníc SR a zaručovať presadzovanie racionálnejšieho a jednotnejšieho spracovávanía knižničných fondov v knižniciach.

INFORMÁCIE

Zo zasadania správnej rady SAK

Na zasadaní SR SAK dňa 23. septembra 2002 v Univerzitnej knižnici v Bratislave o. i. pre-rokovala:

- ponuku MK SR na zastupovanie knižníc, ktoré nie sú v priamej gesčnej pôsobnosti MK SR, pri podpísaní zmluvy, ktorá poskytuje výhodnejší **nákup softvérových produktov firmy Microsoft**. Predajcom licencií je firma exe, s. r. o. Garantom nákupu SW pre členské a nečlenské knižnice SAK (využije sa dotazník MZ SR) bude CVTI SR;
- informáciu o organizačnom zabezpečení 10. ročníka **Bibliotéka 2002** (expozícia SAK) a jej sprievodných programoch:
 - **V čítaní je poznanie** (7. novembra 2002),
 - **Knižničné siete a súborné katalógy (SNM)** (8. novembra 2002),
 - **Generačný dialóg** (9. novembra 2002);
- pomoc českým knižniciam postihnutým povodňami. SR SAK schválila 30 000 Sk ako jednorazovú pomoc zo svojho rozpočtu. V tejto súvislosti sa konštatovalo, že žiadna knižnica zo Slovenska sa po povodniach neobrátila so žiadosťou o pomoc.

Ďalej sa SR SK zaoberala žiadosťami dvoch knižníc o finančný príspevok, kontrolou platenia členských príspevkov a rozhodla, že neplatičov treba urýchlene urgovať. Pozornosť venovala činnosti sekcií a odborných skupín. V diskusii sa o. i. nastolila otázka dosahu novelizácie *Zákona o ochrane osobných údajov* na knižnice, účasti na zahraničných cestách – konferencie Dánskej asociácie knižníc (Bellérová a Kadnárová), inovácie Adresára SAK (väčšina sa uzniesla, že nie je účelné vydávať túto pomôcku, lebo všetci majú využívať adresár na webovej stránke SAK). V tejto súvislosti však treba na webovej stránke zabezpečiť inováciu údajov. Návštevníkom Bibliotéky treba ponúknuť namiesto adresára niečo atraktívnejšie.

Predsedníčka SR SAK informovala o výsledku kampane SAK na získanie 1 % dane z príjmu. Výsledok bol, že SAK získal príspevky z 9 miest na Slovensku v celkovej výške 6 478 SK, pričom náklady boli 1 400 Sk. Získané prostriedky možno použiť len na deklarovaný účel kampane – dopĺňovanie fondov. Preto sa uvedená suma použije na odmenu v súťaži knižníc (propagácia verejných čítaní). V súvislosti s blížiacim sa termínom novej kampane treba premyslieť jej organizačno-technické zabezpečenie.

Správna rada SAK

schvaľuje:

1. príspevok na pomoc českým knižniciam po povodniach vo výške 30 000 Sk,
2. príspevok jubiliujúcim knižniciam – SLDK vo Zvolene (900 Sk) a Knižnici Ružinov (700 Sk),
3. odovzdanie výťažku z kampane 1 % dane z príjmu na nákup literatúry víťazovi súťaže (propagácia podujatí verejné čítania) na Bibliotéke,
4. preplatenie cestovného K. Kernerovej na podujatie SDRUK do Seče, ktorého sa zúčastní za SAK,
5. vyplatenie diét na cestu na konferenciu do Záhrebu a späť (2 dni) dvom delegátom SAK;

berie na vedomie:

6. správu o príprave Bibliotéky 2002 a účasti SAK;

ukladá:

7. vystaviť všetky dokumenty a ponuky firmy exe na webovej stránke SAK a zabezpečiť ich propagáciu predovšetkým v sekcii verejných knižnic,
8. urgovať členské príspevky na rok 2002,
9. preskúmať dosah Zákona o ochrane osobných údajov na knižnice.

L. Č.

Výsledky SAK v kampani na získanie 1 % z daní

Správna rada SAK sa na svojom septembrovom zasadnutí zaoberala i správou o výsledkoch kampane na získanie 1% z daní fyzických osôb. V súlade so zákonom č. 561/1999 Z. z., § 48 boli na účet SAK odvedené finančné prostriedky vo výške 1 % z daní fyzických osôb. I keď príjemca nemá možnosť zistiť konkrétneho prispievateľa, podľa adres daňových úradov, ktoré odvody realizovali na základe vyhlásení jednotlivých daňovníkov, sme zistili: najviac priaznivcov má SAK Nitre, kde nás obdarovalo 9 osôb, v Žiari nad Hronom, odkiaľ prišli príspevky 7 osôb, v Bratislave sa pre SAK rozhodlo 6 osôb, v Martine 5, po dvoch osobách v Žiline a Veľkom Krtíši a po jednom priaznivcovi z Banskej Bystrice, Považskej Bystrice a Trnavy. Spolu je to 34 priaznivcov, ktorí sa rozhodli jedným percentom zo svojich odvedených daní podporiť činnosť SAK, respektive jej zábery zverejnené v kampani, v ktorých sa spomínala podpora slovenských knižníc v oblasti, kde to najviac potrebujú: v nákupe informačných zdrojov (kníh, periodík, CD-romov atď.) a v sprístupňovaní internetu vo verejných knižniciach. Celkový finančný výsledok predstavuje suma 6 478 Sk (ak by sme chceli byť úplne dôslední a odrátali by sme administratívne

poplatky súvisiace so zaregistrovaním, predstavoval by čistý zisk sumu nižšiu o 1 500 Sk). Je to málo alebo veľa? Ak vychádzame z čísiel poslednej štatistiky, ktorá hovorí o počte takmer 6 000 knižníc, v ktorých pracuje 1 800 pracovníkov, tak sme v kampani totálne prepadli, pretože sme nedokázali osloviť a presvedčiť ani len vlastných členov, respektíve profesijných kolegov. Ale ak si uvedomíme, že naša asociácia bola len jednou zo 4 035 zaregistrovaných organizácií, javí sa tento výsledok v iných farbách. Okrem iného môže vypovedať aj o hodnotovom rebríčku potenciálnych darcov, ktorí uprednostnili také mimovládne organizácie, ktoré vyvíjajú svoju činnosť v oblasti zdravotníctva, venujú sa výchovno-vzdelávacím aktivitám, presadzujú ekologické programy. Môže tiež poukazovať na klesajúci záujem občanov o knižnice, prípadne na ich nedostatočnú informovanosť o problémoch knižníc.

Nemali by sme zabudnúť ani na fakt, že išlo o naštartovanie nového aktívneho rozhodovania občanov o tom, aké aktivity si prajú zo svojich daní podporovať. Keďže to bolo po prvýkrát, museli sa prekonávať i administratívne problémy súvisiace s nedostatočnou znalosťou administratívnych postupov, nedostupnosťou potrebných tlačív a z toho vzniknutou časovou tiesňou, do ktorej sa mnohí darcovia z uvedených dôvodov dostali. Na druhej strane si však musíme položiť otázku o vhodnosti a účinnosti samotnej kampane, ktorú SAK viedla. Toto všetko sú dôvody, ktoré musí SR SAK zobrať do úvahy pri rozhodovaní, či pokračovať v rozvíjaní svojej aktivity v tejto oblasti. Pri tomto rozhodovaní treba zobrať do úvahy i nové skutočnosti obsiahnuté v zákone č. 247/2002 Z. z, ktorý s účinnosťou od 1. januára 2003 mení a dopĺňa zákon o daniach z príjmov a rozširuje okruh subjektov, ktoré môžu poukázať 1 % z dane, o **právnické osoby**. I keď prvý raz budú mať právnické osoby túto možnosť až v roku 2004 za zdaňovacie obdobie 2003. Máme síce čas len do uzávierky registrácie prijimateľov dane za rok 2002, čo je **15. decembra 2002**, ale i tak by som vás rada vyzvala, aby ste vyjadrili svoj názor na to, či pokladáte za potrebné a užitočné, aby sa SAK i v roku 2003 zapojila do kampane na získanie 1% z dane. Svoje názory môžete posielat' na e-mailovú adresu: kadnarova@sllk.sk.

A ako sme sa rozhodli naložiť so získanými finančnými prostriedkami v tomto roku? Vzhľadom na výšku obnosu a snažiac sa čo najzmyslupnejšie dodržať deklarovaný cieľ kampane, rozhodla správna rada SAK udeliť ju víťazovi vyhlásenej súťaže o najpútavejšiu písomnú či elektronickú propagáciu realizovaného podujatia v rámci projektu firmy Coca-Cola *V čítaní je poznanie*. Vyhodnotenie súťaže sa uskutočnilo počas Bibliotéky na sprievodnom podujatí SAK o výmene skúseností knižníc zapojených do tohto projektu. Víťazom súťaže sa stala Gemerská knižnica P. Dobšinského v Rožňave za prezentáciu na webovej stránke www.kniznica.host.sk.

PhDr. Mária Kadnárová

Knižnice súčasnosti

V dňoch 24. – 26. septembra 2002 sa uskutočnil už desiaty ročník jedného z najvýznamnejších knihovníckych podujatí v Čechách, na ktoré sú pravidelne pozývaní hostia zo Slovenska. Mám to šťastie, že som sa tejto celoštátnej odbornej akcie knihovníkov a informačných pracovníkov vďaka Slovenskej asociácii knižnic mohla zúčastniť už po tretíkrát.

Knižnice súčasnosti sa už niekoľko rokov organizujú v areáli Junior centra Seč u Chrudimi, v krásnom prostredí Sečskej priehrady, v srdci Železných hôr. Toto školiace a rekreačné stredisko niekdajšieho ČSM má aj ďalšie výhody: sálu na spoločné rokovania, učebne pre sekcie, výstavné priestory pre firmy, veľkú jedáleň a dostatočné ubytovacie kapacity, všetko na jednom mieste a za prijateľné ceny. To spôsobuje, že z jednej knižnice sem bežne prichádzajú aj viacerí účastníci. Na tohtoročnom jubilejnom ročníku sa ich počet vyšplhal na rekordných 350.

Isteže sa do Seče nechodí len kvôli príjemnému prostrediu a výhodným podmienkam. Je tu vždy zaujímavý a podnetný program. V jubilejnom ročníku sa organizátori sústredili na 4 oblasti činnosti, ktoré sú v českom knihovníctve aktuálne:

- Čítanie ako verejná služba,
- Internet a knižnice po roku,
- Verejné knižnice – systém knižníc,
- Stratégia knižníc.

Pokiaľ ide o formu, zabehal sa tu určitý „rituál“ rokovania: prvý a druhý deň sa rokuje v pléne, druhý deň v odborných sekciách. Do týchto sekcií sa účastníci zaregistrujú zároveň s prihláškou na konferenciu. Forma rozdelenia účastníkov do sekcií je výhodná z viacerých hľadísk: umožňuje vybrať si okruh problémov, ktorý účastníka najviac zaujíma, v menších skupinách je možné témy prebrať detailnejšie a je tu vytvorená i priaznivejšia pracovná klíma na diskusiu. Problém nastáva vtedy, keď účastníka zaujíma všetko, resp. príspevky v súčasne prebiehajúcich sekciách. Našťastie sa závery zo všetkých sekcií prezentujú tretí deň na spoločnom fóre, takže kto vydrží celkom do konca, všetko podstatné sa dozvie.

Priznám sa, že tohtoročný program ma mimoriadne potešil. Hneď prvé popoludnie bolo venované verejným knižniciam vo Francúzsku. Okrem toho, že tu odznelo mnoho zaujímavých informácií, účastníkom spriazneným s francúzskym espritom ulahodila i krásne znejúca francúzština.

Na prvé počutie ma trochu prekvapilo, keď pani Anne-Marie Bertrand hovorila o pohostinnosti, pretože tento termín v našom knihovníctve nie je zaužívaný. Rýchlo som však pochopila, že ide o pohostinnosť, ktorú knižnica ponúka ako verejnú službu.

„Fyzické otvorenie budovy knižnice je symbolickým otvorením sa celej populácii... je symbolom miesta kultúry, poznania, symbolom prijatia, otvorenosti, zhromažďovania, pohostinnosti. Knižnice ako inštitúcie verejných služieb majú povinnosť prijať všetkých a každého.“

Z ďalšieho francúzskeho príspevku sme sa dozvedeli, že mestský úrad Montpellier prijal ešte v roku 1993 plán rozvoja, čítania, obrazu a zvuku. Na jeho základe sa postavila nová ústredná knižnica a 5 mediaték v mestských častiach, z ktorých každá má plochu najmenej 1 000 m². Každé z týchto zariadení je budované na základe iného programu, ktorý zodpovedá vývoju využívania. Pre znevýhodnených občanov bola inovovaná služba bibliobusu.

V sekcii *Internet a knižnice* odznali príspevky na tému jednotnej informačnej brány, online katalógov na webových stránkach, naskenovaných lístkových katalógov, elektronických zdrojov atď. Samozrejme, že sa prednášajúci nevyhli úvahám o ďalšej existencii knižníc.

Knihovníci sa opäť ubezpečili v tom, že internet knižnice nezničí, pretože nie každý v budúcnosti bude disponovať technikou na vysokej úrovni a schopnosťou informácie vyhľadávať. V tomto bloku ma okrem iného zaujal príspevok na tému elektronická pracovňa. Kolega z Vyškova opísal skúsenosť so zriadením pracovne v knižnici vybavenej štyrmi počítačmi, tlačiarňou a skenerom. Návštevníci tu majú možnosť za mierny poplatok písať a tlačiť svoje texty. Túto službu využívajú najmä študenti pri spracovaní seminárnych a diplomových prác.

V sekcii *Verejné knižnice – systém knižníc* sa prednášajúci zaoberali knižničným zákonom z pohľadu verejných i vysokoškolských knižníc, zabezpečenia regionálnych funkcií, vzdelávaním, ale i automatizovaným spracovaním štatistík, čo vyvolalo zvlášť búrlivú diskusiu.

Blok príspevkov bol tentoraz venovaný i bibliografii. Riaditelia sa tu zamýšľali nad úlohou krajských knižníc v národnom bibliografickom systéme, koncepciou krajského bibliografického systému a v rámci neho možnosťami spolupráce inštitúcií. Zaujímavá bola aj úvaha o MVS ako strete záujmov správcov fondov a slobodného prístupu k informáciám.

Zaujala ma konjunktúra vysokoškolských knižníc, rozširovanie ich používateľského zázemia a služieb. Na druhej strane dochádza k poklesu používateľov niektorých vedeckých knižníc v zriaďovateľskej pôsobnosti krajských úradov, ktoré často pracujú v horších materiálne-technických podmienkach.

V Čechách sa už dlhodobo venuje veľká pozornosť odbornému vzdelávaniu knihovníkov ako súčasťou celoživotného vzdelávania. Garantom vzdelávania v každom kraji je krajská knižnica. V rámci grantového programu VISK 2 je každé takéto vzdelávacie centrum vybavené počítačovou učebňou. Krajská knižnica je zodpovedná za prieskum, analýzu a koncepciu vzdelávania knihovníkov vo svojom kraji. Navyše je možné získať granty i na obsahovú naplň vzdelávacích aktivít.

Medzi stanovenými prioritami vzdelávania sú informačné a komunikačné technológie. Pre zaujímavosť možno spomenúť, že niekoľko absolventov tohto kurzu už získalo i certifikáty ECDL (European Computer Driving Licence) – európsky počítačový vodičský preukaz, ktorý by v budúcnosti mal byť v rámci EÚ štandardom pre knihovnícku profesiu.

Štandardmi z iného uhla pohľadu sa zaoberal Vít Richter z Národnej knižnice v Prahe, kde je tento problém aktuálny už od jesene 2001, a to v kontexte uznesenia vlády ČR k návrhu vecného zámeru zákona o štandardizácii vybraných verejných služieb.

Predmetom štandardizácie knižničných a informačných služieb pre knižnice zriaďované obcou by mali byť tieto oblasti:

- prevádzkový čas,
- počet počítačov napojených na internet,
- počet knižničných jednotiek,
- počet prírastkov,
- počet dochádzajúcich periodík,
- počet pracovných úväzkov.

Základným kritériom, od ktorého sa budú kvantitatívne štandardy odvíjať, je počet obyvateľov obce.

V súvislosti s povodňami v Čechách sa téma ochrany knižničných fondov dostala do nového svetla. Účastníkom sa naskytol i veľmi smutný pohľad na videozáznamy zatopených knižníc a desiat tisícov premočených kníh, ktoré na svoj ďalší osud čakajú v mraziarskych boxoch.

Pokiaľ ide o stratégiu rozvoja knižníc do roku 2005, akcentujú sa tieto témy:

- formovanie národného knižničného systému, ktorý popri integrácii pamätá i na formovanie krajských systémov knižníc, podporu odborovej organizácie systému knižníc a budovanie multifunkčných knižničných centier, poradenskú a metodickú činnosť,
- priamy prístup k verejným knižničným a informačným službám, kde sa počíta s napojením všetkých knižníc na internet,
- tvorbu a spracovanie knižničných a informačných zdrojov,
- ochrana, sprístupnenie kultúrneho dedičstva,
- vzdelávanie pracovníkov knižníc.

Naplniť tieto náročné ciele bude pre českých kolegov predsa len o niečo jednoduchšie, pretože je na to vytvorený i systém finančného zabezpečenia z Ministerstva kultúry a Ministerstva školstva ČR, podopretý uzneseniami vlády.

Konferenciu Knižnice súčasnosti 2002 možno charakterizovať ako snahu organizátorov i účastníkov o tvorivý prístup k riešeným témam. Oceniť treba i mnohokrát veľmi neformálne podanie príspevkov, miestami i s jemnou humornou nadsádzkou, čo prispieva k neformálnej atmosfére a bezprostrednej diskusii. Ku koloritu rokovania patrí i prezentácia softvérových i hardvérových produktov, knižničného nábytku a rôznych doplnkov, zabezpečovacích systémov a pod. – a tiež neodmysliteľný večerný raut, kde sa tohto roku podávali oku a najmä chuťovým pohárikom lahodiace špeciálne koktaily.

Kto sleduje vývoj v Čechách, vie, že v oblasti knihovníctva a informatiky nastal významný pokrok. Zaiste na tom má svoj podiel i konferencia Knižnice súčasnosti, ktorú od samého začiatku zastrešujú usporiadatelia na najvyššej úrovni – Ministerstvo kultúry ČR, Ústredná knižničná rada, SKIP a SDRUK. Mimochodom, v názve nejde o genitív, ale datív.

Myslím si, že verejné knižnice v Čechách so svojím permanentne sa vzdelávajúcim knihovníckym personálom, technickým a priestorovým vybavením môžu dať súčasníkom už naozaj veľa.

PhDr. Klára Kemerová, Verejná knižnica J. Bocatia, Košice

Verejné knižnice v novej Európe

V chorvátskom Záhrebe sa v dňoch 17. – 18. októbra 2002 konala v poradí už piata zo série medzinárodných konferencií stredoeurópskych transformujúcich sa krajín. Organizácie ich spoločne pripravujú a zaštitujú Goethe Institut Inter Nationes, Institut Français a významné knihovnícke inštitúcie a spolky jednotlivých hostiteľských krajín. Na účasť knihovníkov z jednotlivých krajín finančne prispievajú príslušné národné pobočky uvedeníh inštitútov. Predchádzajúce konferencie sa konali v Budapešti, Prahe, Ľubľane a Bratislave.

Na konferencií v Záhrebe sa zúčastnilo asi sto chorvátskych knihovníkov a viac ako päťdesiat knihovníkov z ďalších trinástich krajín. Zo Slovenska to boli riaditeľky a riaditeľ z regionálnych verejných knižníc v Košiciach, Michalovciach a v Banskej Bystrici. Rokovacími jazykmi boli nemčina, francúzština a chorvátčina, zabezpečené bolo simultánne tlmočenie.

Konferencia sa konala vo veľmi pekných priestoroch Goetheho inštitútu v Záhrebe, kde si účastníci mali možnosť prezrieť dobre vybavenú knižnicu, ako aj medzinárodnú výstavku propagačných plagátov, medzi ktorými sa nestratili ani materiály z niektorých slovenských knižníc. Počas konferencie bola možnosť navštíviť centrálu mestskej knižnice a novopostavenú imponantnú národnú knižnicu v Záhrebe, kde bola inštalovaná výstava fotografií z chorvátskych verejných knižníc.

Program bol zameraný na prezentáciu skúseností a názorov na niektoré aktuálne otázky verejných knižníc prostredníctvom prednášateľov z Nemecka, Francúzska a domáceho Chorvátska. Čas konferencie bol výdatne zaplnený pripravenými prednáškami a príspevkami, s minimom času na diskusiu a skutočnú výmenu názorov napriek tomu, že v programe figurovali formálne dva okrúhle stoly.

Z programu konferencie stručne vyberáme:

Vplyv globalizácie na verejné knižnice (*Richard Roy, MsK v meste Reims*)

- Paralelný vývoj globalizácie a informačných technológií prináša zmeny tak do interných procesov knižníc (obsah, metódy činnosti, normy, formáty, riadenie), ako aj do požadovaných a poskytovaných služieb – knižnice sa prispôbujú novými ponukami médií, prístupom k vonkajším zdrojom na internete, vystavovaním vlastných informačných zdrojov.

- Hľadajú sa nové možnosti personalizácie stránok knižníc používateľmi, napr. umožnenie adresného informovania používateľov o novinkách podľa záujmu; objavujú sa snahy o zmenu fungovania a dizajnu online katalógov, napr. s linkami na texty, doplnkové informácie o dokumente, iné súvisiace online zdroje. Doterajšie ponuky vyhľadávania v katalógoch formulovaním rešeršnej otázky by mohli byť doplnené aj o ponuky tematicky zoskupených dokumentov, napr. podľa vzoru webových prehliadačov (napr. Yahoo), malo by sa dať vyhľadávať cez fulltext. Sú už príklady knižníc, ktoré svoje fondy, napr. pre deti, tematicky sprístupňujú cez dizajn pripomínajúci police s knihami. Takéto nové formy by mali viac vzbudzovať zvedavosť, nalákať používateľa aj na témy a tituly, ktoré konkrétne v tom okamihu nehľadá, a prostredníctvom virtuálnej návštevy podnietiť k návšteve knižnice. Používateľom by knižnice mali poskytnúť návody, algoritmy na efektívne vyhľadávanie dokumentov nielen v prostredí vlastných knižníc, ale aj na internete. Zdôrazňuje sa význam informačných a knižničných portálov a súborných katalógov pre služby, ale aj samotných knihovníkov.

Internetové služby v nemeckých verejných knižniciach (Barbara Lison, MsK v Brémach)

- Internet sa stal dôležitým pracovným nástrojom aj v nemeckých knižniciach, z ktorých sa stávajú hybridné knižnice poskytujúce tradičné i elektronické služby. Boli prezentované webové stránky niektorých veľkých knižníc (Kolín, Brémy, Berlín, Hamburg...). Obsahujú spravidla všeobecnú ponuku vlastných informačných zdrojov knižnice (katalógy, databázy, bibliografie...), ako aj prvky personalizácie vo vzťahu k používateľom (možnosti prolongácií, rezervácií, pripomienok, linky na konzultantov knižnice, SMS, e-mail, e-mailové doručovanie časopisu pre používateľov Newsletter – Novinky...). Vytvárajú sa špeciálne stránky pre deti, ktoré majú osobitný dizajn, ako aj zvukové informácie pre zrakovo postihnutých.
- Bertelsman Stiftung pripravilo projekt Die deutsche Internetbibliothek, do ktorého je v súčasnosti zapojených 64 najmä mestských knižníc (v novembri by mala byť webová stránka).

Inovačné knižničné koncepcie (Wolfram Henning, Hochschule der Medien, Stuttgart)

- Už roky sa objavujú rôzne koncepcie usporiadania knižníc, ich fondov, ponuky služieb – napr. snahy o iné ako systematické členenie, o vytváranie čiastkových tematických fondov sa objavili už v 60. rokoch. Tieto inovačné úvahy vychádzajú z myšlienky, že v mysliach ľudí panuje iný poriadok (organizácia) ako na regáloch knižníc.
- Aj v súčasnosti sú pokusy o také členenie a zoskupovanie celkových či čiastkových knižničných fondov, ktoré by viac reflektovali „aspekty a súvislosti bežného života“. Štandardná pobočka knižnice je dnes počítovaná ako nudná. Jeden z projektov Bertelsman Stiftung skúma možnosti „susedskej“ (Nachbarschaft-) a „tematickej“ (Themenbibliothek) knižnice. V knižniciach sa vyčleňujú fondy do „kabinetov“, „trhov“ a pod.
- Zvýrazňuje sa vytvorenie dobrých knižničných podmienok pre informačné zabez-

pečenie celoživotného vzdelávania, budovanie hybridnej knižnice ako reálneho miesta elektronicke prepojeného s celým svetom (tiché priestory na štúdium materiálov, dostatok verejne prístupných internetových a multimediálnych miest, bohatý fond dokumentov, kvalifikovaná pomoc knihovníka).

Knižnica pre mladých Rómov (*Wolfram Henning*)

- Predstavený bol projekt knižnice Gándiho rómskeho gymnázia v Pécsi (kde študuje internátnym spôsobom asi 250 rómskych detí od 5. ročníka), ktorý pomáhajú realizovať v rámci spolupráce študenti Hochschule der Medien v Stuttgarte. Knižnica je koncipovaná ako centrum sebazvedávania, informácií o Rómoch, voľného času, ako miesto stretávania sa a kultúrnych aktivít. Fond bude obsahovať asi 10 000 k. j., vytvára a dopĺňa sa aj zo sponzorských peňazí. Knižnica bude mať, samozrejme, profesionálnu knihovníčku a bude plne automatizovaná, s prístupom na internet. Svojimi aktivitami by mala sprostredkovať mladým Rómom informácie a podnety z kultúry, spoločnosti, sveta poznania tak, aby maximálne prispela k ich dobrým študijným výsledkom a začleneniu sa do spoločnosti. Tento projekt by mohol byť považovaný za pilotný aj pre ďalšie transformujúce sa krajiny.

Cezhraničná knižničná spolupráca v Euroregiónoch Labe a Nisy (*Christian Leutemann – Fachstelle für Bibliotheken, Drážďany*)

- Informácia o osemročnej spolupráci drážďanskeho odborného strediska pre knižnice, regionálnej a mestskej knižnice v Jelenej Gore a vedeckej a verejnej knižnice v Liberci, zameranej napr. na každoročné aktivity ďalšieho vzdelávania knihovníkov, posilnenie fondov nemeckej literatúry v partnerských knižniciach, výmenu publikácií knihovníckych a regionálnych, výmenu kultúrnych a literárnych výstav, spracovanie trojjazyčného sprievodcu po službách knižnic regiónu, vytváranie regionálnych zbierok a databáz vybraných knižnic v regióne, podporu pri nadväzovaní dvojstranných partnerských vzťahov knižnic, výmenu skúseností s ohľadom na organizačné štruktúry knižnic a pod. V súčasnosti sa nejakou formou podieľa na spolupráci okolo 20 knižnic. V tomto roku sa konal 4. knižničný kongres Euroregiónu v Bautzene.

Verejné knižnice v Chorvátsku

- V prednáške o verejných knižniciach v rámci stratégie kultúrneho rozvoja Chorvátska (Jadranka Slobodanac) odznelo i pár základných informácií: Chorvátsko so 4,5 mil. obyvateľov je členené na 20 žúp a 543 administratívnych samosprávnych jednotiek, v ktorých pracuje 18 župných knižnic, 287 ostatných lokálnych verejných knižnic a 8 bibliobusov. Sieť verejných knižnic pokrýva údajne 67 % populácie a iba polovica knižnic zodpovedá stanoveným štandardom. Nie dostatočná je elektronizácia a internetizácia, málo informácií o knižniciach je na webe, nedostatočné sú školenia o nových informačných technológiách, slabá je podpora zriaďovateľov na miestnej úrovni.
- Javí sa potreba spracovania plánov rozvoja verejných knižnic v rámci celkovej stratégie kultúrneho rozvoja spoločnosti so zameraním najmä na: posilnenie úlohy verejných

knižníc v živote miest a regiónov a získanie občanov pre požadovanie kvalitných služieb spojených s celoživotným vzdelávaním obyvateľstva, na vytváranie podmienok pre zavedenie nových služieb s využitím informačných technológií a nových médií, pre vytvorenie efektívnej a účinnej siete verejných knižníc na celom území Chorvátska – aj s využitím projektu NISKA (pripravili ministerstvo kultúry, ministerstvo vedy a vzdelávania). Sú plány novelizovať platný zákon o knižniciach z roku 1997, zaviesť resp. zvýšiť poplatky za niektoré služby, vytvoriť knižničný a informačný portál, urýchliť budovanie súborného katalógu, digitalizovanie dokumentov kultúrneho dedičstva. Preferuje sa príklon verejných knižníc k múzeám a archívom, Chorvátsko spolupracuje aj na medzinárodnom projekte PULMAN. Verejné knižnice by sa mali stať miestnymi centrami prístupu k obsahovo i technologicky rozmanitým zdrojom informácií a dokumentov.

- V Chorvátsku boli v roku 1990 spracované štandardy verejných knižníc, ktoré stanovujú minimálne požiadavky na ich fungovanie a majú sa každých 10 rokov aktualizovať. V praxi sa však nie vždy dodržiavajú, najmä vzhľadom na nedostatok financií, pričom sankcie nie sú žiadne. Zo zákona verejná knižnica nemôže byť zrušená bez súhlasu ministerstva kultúry.
- Skúsenosti s vytváraním siete verejných knižníc v Chorvátsku na modeli mestskej knižnice v Záhrebe predstavila Davorka Bastić, riaditeľka MsK: v hlavnom meste, ktoré má okolo milióna obyvateľov, poskytuje knižnično-informačné služby organizačne zjednotená a prepojená sieť verejných knižníc – 2 hlavných, ktoré majú zmiešaný charakter verejnej a vedeckej knižnice, 8 obvodných so 14 pobočkami a 2 bibliobusmi (od roku 1975), ktoré majú 74 zastávok najmä v okrajových častiach mesta. Fondy týchto knižníc sú 1 300 000 zväzkov, využíva ich okolo 193 000 používateľov z mesta i okolia. Hlavné knižnice plnia zároveň regionálne metodické a iné funkcie pre ďalších 36 verejných a 317 školských knižníc. Zjednocovanie siete začalo v 70. rokoch, v súčasnosti sa postupuje v prácach na prepojení informačnom, k čomu prispieva i využívanie spoločného KI softvéru (ZAKI) nielen v knižniciach na území mesta, ale od roku 2001 aj v knižniciach celej Záhrskej župy (www.kgz.hr).
- Jeden okrúhly stôl bol výlučne venovaný prezentácii obnovy vojnou zničených a poškodených verejných knižníc v Chorvátsku. Rerefujúci z miest ako Vinkovce, Vukovar, Zadar, Slavonski Brod, Bielovar, Sisak obrazom i slovom sugestívne priblížili stav vojnou zničených a v ostatných rokoch rekonštruovaných knižníc, ako aj príklady solidarity občanov s knižnicami pri obnove ich budov a knižničných fondov (informácie o knižniciach v župe Sisak-Moslavina máme na CD-ROM).

Na obnove verejných knižníc sa finančne podieľalo ministerstvo kultúry (rekonštrukcie, nábytok, vybavenie), miestna samospráva zabezpečila platy knihovníkov.

Konferencia v Záhrebe svojím dielom prispela k výmene poznatkov a lepšiemu poznaniu situácie verejných knižníc najmä na juhu strednej Európy, ďalšia v poradí sa uskutoční v budúcom roku o niečo severnejšie – v hlavnom meste Poľska vo Varšave.

Mgr. Peter Klinec, Verejná knižnica Mikuláša Kováča v Banskej Bystrici

Medzinárodný knižný veľtrh Bibliotéka ako miesto pravidelných stretnutí vydavateľov, distribútorov kníh, knihkupcov a knihovníkov s čitateľmi v dňoch 7. – 10. novembra 2002 v bratislavskom Výstavnom a kongresovom centre Incheba, a. s., oslávil svoje desiate jubileum. Jeho tradičným odborným garantom je Združenie vydavateľov a knihkupcov SR pod záštitou Ministerstva kultúry SR ako hlavným sponzorom. Keďže s knihami bezprostredne súvisí vzdelanie, už po siedmykrát sprevádzala knižný veľtrh aj výstava vzdelávania a didaktickej techniky *Pedagogika*. Organizátori už po štvrtýkrát prizvali aj organizácie zabezpečujúce komplexné informácie o službách a možnostiach pre ľudí nad päťdesiat rokov na špecializovanej výstave s názvom *Senior*.

Vstup na všetky tri výstavy v hale A1 Výstavného a kongresového centra Incheba bol bezplatný a otvorený v najfrekventovanejších hodinách od 10,00 do 18,00. Pri desaťročnej tradícii a dobrej propagácii v médiách prišli na Bibliotéku „skalní“ i „prvoobjavitelia“ zo škôl a v sobotu a nedeľu i starí rodičia a rodičia s deťmi.

Otvorenie výstavy sa v prvý deň jej konania posunulo z tradičnej desiatej hodiny až na pol dvanásť. Dôvodom bolo očakávanie hlavy štátu prezidenta *Rudolfa Šustera*, ktorý prišiel z inej akcie – vymenovával nových profesorov na akademickej pôde. Sprievodkyňa otváracieho ceremoniálu Emma Tökölyová uviedla aj ďalších hostí – najmä generálneho riaditeľa a. s. Incheba *Alexandra Rozina*, prezidenta Združenia vydavateľov a knihkupcov SR *Alexa Austa*, manažérku výstavy *Annu Kleimannovú* a štátneho tajomníka MPSVR SR *Branislava Opatreného*. Vyslovila ľútosť nad neprítomnosťou nového ministra kultúry a tiež jedného zo štátnych tajomníkov MK SR, s ktorým sa na otvorení počítalo. Keďže nebolo nikoho, kto by sa vyjadril k odborným problémom globálne, A. Rozin vo svojom príhovore bez použitia úvodných vzletných slov dokumentoval dnešný vzťah ku kultúre dvoma veľkými návestiami. Na prvom stálo: „Blahoželáme Slovensku k 2. miestu v Európskej únii: vo výške DPH na knihy!“, na druhom: „Trest za čítanie!!!??? (DPH 14 %)“. Tieto lakonické myšlienky rozvinul vo svojom príhovore prezident republiky. Podľa neho aby obyvateľstvo Slovenska bolo kultúrnejšie, musí čítať knihy. Na to, aby napísané knihy neostali v šuplíkoch autorov, však treba sponzorov, ktorí ich pomôžu vydať, a ak už kniha vyjde, má sa dostať do knižníc. „Ale ktorá knižnica má toľko peňazí, aby si mohla dovoliť kúpiť slovenské knihy?“ opýtal sa prezident. „Reformy môžu byť dobré len potiaľ, pokiaľ ich ľudia unesú.“ Poprosil zainteresovaných, aby sa zasadili o to, aby vydávané knihy neboli také drahé, že budú musieť kolovať medzi rodinami, prosil prispieť na vydávanie a distribúciu kníh. Zdôraznil, že kultúru nesmieme spolitizovať, musí slúžiť všetkým – to by mal byť náš vklad pri vstupe do EÚ, ktorá nám v mnohom našu kultúru závidí a váži si ju. Nakoniec vyslovil presvedčenie, že ak prežijeme reformy, aj vydaných a predaných kníh bude viac a ich ceny budú také, aby si ich každý občan mohol kúpiť. Potom prezident prestrihnutím pásky slávnostne otvoril 10. ročník Bibliotéky a zapísal sa do kroniky. Otvorenie uzavrela Emma Tökölyová slovami: „Život je príliš krátky na to, koľko kníh je na svete, a tak nestrácajte čas!“ Na to sa návštevníci rozišli pozrieť si celoročnú produkciu našich i zahraničných vydavateľov.

Zo 135 vystavovateľov patril najväčší počet stánkov domácim, 25 bolo z Českej republiky a zo vzdialenejších krajín bolo zastúpené Francúzsko, Luxembursko, Maďarsko, Nemecko, Poľsko, Španielsko a Turecko. Tradične sa predstavili aj vydavateľstvo Európskej únie a Európska komisia so svojimi publikáciami. Zastúpené boli knihy, časopisy, vybavenie knižníc a knižný dizajn. *Pedagogika* sprístupnila učebné pomôcky, učebnice a školské potreby, audiovizuálne a počítačové programy a techniku, vzdelávacie systémy, programy a služby, Salón vzdelávania s ponukou štúdia na vysokých školách a celú problematiku vybavenia škôl. V expozícii Múzea školstva a pedagogiky, ktorá sa tento rok niesla pod názvom *Učebnice našich starých materií*, boli vystavené učebnice všetkých typov a stupňov škôl zo začiatku minulého storočia. Spomínaná výstava *Senior* ponúkla širokú paletu časopisov a zborníkov Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny SR – mnohé zdarma, stánky na preverenie zdravotného stavu a jeho zlepšenie i poistenie života a zdravia ponúkli napr. vystavovatelia Slovenský Červený kríž, Slovenská humanitná rada, Jednota dôchodcov na Slovensku, Klub Energy, Česká poisťovňa – Slovensko, a. s., i súkromní drobní podnikatelia ponúkajúci svoje výrobky a produkty. Zastúpená bola i cestovná kancelária pre seniorov.

Sprievodný program Bibliotéky bol ako vždy pestrý a mohli si v ňom vybrať deti i dospelí. V programe pre širokú verejnosť boli predstavené najnovšie tituly kníh spolu s ich tvorcami, ukážkami z textov a názormi spisovateľov na literatúru i všeobecné dianie. V ankete návštevníkov *O najpopulárnejšiu knihu Bibliotéky* získala najviac hlasov kniha vydavateľstva Perfekt od univerzitného profesora Matúša Kučeru *Cesta dejinami/Stredoveké Slovensko*.

Odborný sprievodný program pre knihovníkov a informačných pracovníkov začal v prvý deň Bibliotéky v podobe výmeny skúseností knižníc zapojených do programu Coca-Cola verejné čítania, ktorý pod názvom *V čítaní je poznanie* pripravila Slovenská asociácia knižníc (SAK). Na druhý deň veľtrhu SAK spolu s Goethe Institut inter Nationes pripravili odborný slovensko-nemecký seminár *Knižničné siete a súborné katalógy* v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. Odbornej verejnosti tu tvorcovia a spoluautori i využívatelia služieb HBZ – Hochschulbibliothekszenrum des Landes Nordrhein-Westfalen porozprávali o histórii a fungovaní siete knižníc vysokých škôl Severného Porýnia-Vestfálska a predstavitelia našich knižničných sietí a súborných katalógov zoznámili zúčastnených so slovenskou realitou a najbližšími zámermi v tejto oblasti. Účastníci seminára dostali pozvanie na ďalší odborný seminár *Poslanie a nové úlohy verejných knižníc v informačnej spoločnosti*, ktorý bude 14. novembra 2002 v rámci konferencie ITAPA 2002 opäť v Bratislave na výstavisku Incheba, a. s. Seminár sa koná v súčinnosti s riešením projektu Európskej únie PULMAN (Public Libraries Mobilizing Advanced Network).

Bibliotéka, a najmä jubilejná, je veľkým sviatkom pre všetkých, čo pracujú s knihou. Ale sviatok je len raz do roka. No a čo tak si urobiť sviatok každý deň s knihou v ruke?

PhDr. Ľubica Segešová, CVTI SR, Bratislava

Viete, že...

- ... sa na *Fakulte prírodných vied na Žilinskej univerzite od jesene t. r. dá študovať knižničná a informačná veda a mediámatica ako akreditovaný študijný odbor?*

Viacročné intenzívne úsilie iniciátorov tohto zámeru, generálneho riaditeľa Slovenskej národnej knižnice doc. PhDr. Dušana Katusčáka, PhD., a odborných i vedeckých pracovníkov SNK Dr. Miloša Kovačku, PhD., Dr. Augustína Maľovčíka, Ing. Vladimíra Bukovského, PhD., a ďalších, bolo korunované úspechom aj vďaka mimoriadne ústretovému postoju a podpore vtedajšieho rektora ŽU prof. Ing. Milana Dada, CSc., dekanke doc. RNDr. Miroslavy Ružičkovej, CSc., prof. Ing. Milana Konvity, PhD., a doc. PhDr. Petra Krbaťu, CSc. Spôčiatku pôjde o bakalárske štúdium, no cieľom ŽU a SNK je, aby študenti po troch rokoch mohli pokračovať v magisterskom štúdiu, čo si však bude vyžadovať samostatnú akreditáciu. Novozaložené odborové štúdium dáva predpoklad odborného rastu a zvyšovania kvalifikácie pracovníkov celého knižničného systému.

- ... už máme *elektronickú databázu Adresár slovenských knižníc?*

Centrum VTI SR sprístupnilo na svojej webovej stránke (www.cvtisr.sk) tento adresár ako základ referenčného systému o knižniciach a informačných strediskách na Slovensku. Databáza poskytuje adresy a kontakty (názov inštitúcie, adresa, tel. číslo, e-mail), ako aj odkaz na webovú stránku inštitúcie. Adresár umožňuje vyhľadávanie knižníc podľa zadaných kritérií (názov a slovo z názvu, typ a sídlo knižnice). V prípade, že sa v adresári nachádzajú neaktuálne údaje, prípadne sa v ňom nenájdete, máte možnosť sa prihlásiť alebo opravy nahlásiť na priloženom interaktivovanom tlačive.

Adresár slovenských knižníc
Vyplňujte bez diakritiky

Hľadaj: v

v

v

v

Pridaj adresu Oprav údaj Pripomienky

Spôsob vyhľadávania

Do okienok Hľadaj zadajte vyhľadávacie kritérium bez diakritiky a zvolte pole, podľa ktorého sa má výber uskutočniť.

V záujme urýchlenia a spresnenia vyhľadávacej požiadavky môžete použiť

logické operátory and, or, not, znak pravostranného krátenia \$ (stlače súčasne Alt + 36).

• ... že sa v októbri a novembri t. r. konali konferencie krajských pobočiek Spolku slovenských knihovníkov a valné zhromaždenie SSK?

Knihovníci na nich bilancovali svoje trojročné pôsobenie, ako najpodstatnejší prínos sa hodnotila skutočnosť, že vytvárajú spoločný priestor pre vzájomnú odbornú a osobnú komunikáciu medzi celou knihovníckou komunitou v regióne, pre ktorú má stavovská česť a hrdosť na svoju príslušnosť k profesii ešte stále veľký význam. Zároveň sa na týchto konferenciách konali voľby predsedov a členov výboru KP SSK na volebné obdobie 2002 – 2005. Uvádzame výsledky volieb predsedov KP SSK podľa krajov:

1. Banskobystrický kraj – Lýdia ŽÁČIKOVÁ
2. Bratislavský kraj – PhDr. Darina HORÁKOVÁ
3. Košický kraj – Mgr. Daniela DŽUGANOVÁ
4. Nitriansky kraj – Mgr. Slavomíra JAKUBCOVÁ
5. Prešovský kraj – Mgr. Marta SKALKOVÁ
6. Trenčiansky kraj – Mgr. Ľudmila STROHNEROVÁ
7. Trnavský kraj – PhDr. Emília DÍTEOVÁ
8. Žilinský kraj – PhDr. Agáta KLIMEKOVÁ

Po krajských konferenciách SSK sa konalo valné zhromaždenie SSK (13. novembra 2002 v Martine), na ktorom bola do funkcie predsedníčky SSK opätovne zvolená Ing. Silvia Stasselová. Za členov výboru SSK boli zvolení: Mgr. Peter Klinec, PhDr. Marta Žilová, Priska Joščáková, Mgr. Norbert Végh, Mgr. Anna Balejová, Ing. Alojz Androvič, CSc., Mgr. Viera Baničová, Mgr. Iveta Hurná, PhDr. Štefánia Petercová.

• ... v dňoch 7. – 9. apríla 2003 sa bude konať medzinárodný informatický seminár **INFOS 2003?**

Tento seminár sa bude konať pod záštitou Ministerstva kultúry SR, Spolku slovenských knihovníkov a Ústrednej knižnice SAV už tradične v Starej Lesnej vo Vysokých Tatrách. Hlavná téma seminára *Knižnice – mosty informačnej spoločnosti* jasne naznačuje, že na seminári sa bude hovoriť o vplyve informácií a nových informačných technológií na človeka a spoločnosť, o pôsobení a súčinnosti pamäťových kultúrnych inštitúcií (knižníc, múzeí, galérií a archívov) a ich poslaní v oblasti kultúry, vzdelania, slobodného rozvoja a demokracie.

Záujem o účasť, prípadne ponuku príspevku na dané témy môžete zaslať do 31. decembra 2002 na tieto e-mailové adresy:

androvic@ulib.sk
judita.kopacikova@slovnaft.sk

(-mm-)

PREČÍTALI SME ZA VÁS

Katalogizácia v digitálnom veku

Stuard Ede

Rola katalogizácie

Dejú sa alebo sa budú musieť udiat' niektoré fundamentálne zmeny, aby sa naše katalogy vyrovnali s digitálnym vekom, v ktorom musíme vyhovieť používateľom, aby našli požadované informácie, a to bez ohľadu na to, či sú v tlačenej alebo digitálnej forme a či sa nachádzajú na lokálne stabilných miestach alebo na webe. To predstavuje niekoľko veľkých výziev a prehodnotenie roly knižníc.

Katalogizácia v takej alebo onakej forme je stále kľúčom k prístupu k poznatkom a informáciám v prívale prvotných, nespracovaných údajov. Je však drahou záležitosťou a ekonomické tlaky sa zväčšia zvýšením publikovania v oboch formách, digitálnej i tlačovej. Bude tlak na ešte širšie opätovné využívanie záznamov, ale účelné opätovné používanie bude možné, iba ak záznamy budú založené na spoločných štandardoch.

Urýchlene normalizovať

Webové a digitálne vydavateľské spoločnosti pochopili dôležitosť noriem a horúčkovo sa na nich pracuje. Vo vývoji je veľký počet noriem, čo môže sťažiť hľadanie cesty z bludiska. Táto situácia naliehavo kladie mnoho otázok:

- Čo vyplynie z bludiska noriem pre digitálne dokumenty?
- Existuje nebezpečenstvo, že sa prostredníctvom samostatných noriem oddelí digitálny svet od sveta tlačového?
- Budú normy zahrňať tlačové a digitálne médiá?
- Aká je budúcnosť MARC?
- Ako sa budú navzájom ovplyvňovať knižničný a obchodný sektor?

Prehľad noriem

Spústa spracovávaných noriem sa môže chápať ako zdravý signál, ale na druhej strane nechceme babylonskú vežu, najmä ak rôzne spoločnosti prijmu odlišné normy, napr. iné v obchode a iné v knižniciach, iné pre video a iné pre knihy, iné pre digitálne a iné pre tlačové dokumenty atď.

Katalogizačné normy, nechajúc bokom prenosy a katalogizačné vyhľadávacie protokoly ako Z39.50, možno rozdeliť takto:

- slovníky dát,
- formáty,
- identifikátory,
- katalogizačné pravidlá.

Zo slovníkov dát má pre knižnice najväčší význam Dublin Core, ktorý vznikol ako verzia širšieho slovníka EPICS.

V kategórii formátov máme MARC (záznamy pre digitálne dokumenty).

Identifikátory sú na jednoznačné určenie položky, uľahčenie opätovného použitia spoločných komponentov a minimalizovanie dátovej premávky. Vydavatelia, autori a ďalší držiteľia práv chcú mať, prirodzene, príjem z elektronického trhu svojich digitálnych dokumentov a na podporu toho je nevyhnutná jednoznačná registrácia vlastníkov práv.

Finálnym komponentom informačnej architektúry je katalogizačný kódex, používaný na poskytovanie intelektuálnej štruktúry dát. Bez takejto štruktúry dáta strácajú veľa zo svojho významu.

Slovníky dát

Dublin Core bol pôvodne vyvinutý na vyhľadávanie zdrojov digitálnych dokumentov na webe. Skladá sa z 15 prvkov, považuje sa za hľadiska používania za jednoduchý a lacný. Filozofiou rozvoja Dublin Core je, že doplnky k základnému štandardu by mali vyvíjať komunity používateľov, ktorí budú navrhovať subštruktúry 15 prvkov tak, aby sa prispôbili špeciálnym požiadavkám uchádzačov. Na túto filozofiu existujú rôzne pohľady. Dublin Core nie je viazaný na špecifický formát, ale možno ho vložiť do XLM. Zatiaľ je obmedzený na digitálne dokumenty.

Ďalší významnejší dátový slovník záznamov pre knižnice je ONIX, podsúbor dátového slovníka EPICS. Podsúbor ONIX sa vyvinul najmä pre potreby online predajcov kníh, kde sú potrebné bohaté metadáta.

ONIX je implementovaný v XML. V tomto roku bola vydaná verzia 2.0, ktorá umožňuje ukladať multimediálne publikácie a e-knihy. ONIX je založený na požiadavkách IFLA pre bibliografické záznamy. Považuje sa za podsúbor s ohromným potenciálom pre akvizíčnú činnosť a obohatenie katalogizačných záznamov. Niektorí predpovedajú, že ONIX so svojím potenciálom môže eventuálne nahradiť MARC ako formát pre katalogizačné údaje. Kladie to knižniciam otázku, aký slovník dát si vybrať? Sú Dublin Core a ONIX konkurenčné, alebo sa dopĺňajú? Ktorý z nich v knižničnom sektore prevládne, bude závisieť od schopností systému knižnic, od dostupnosti záznamov v jednotlivých formátoch a od investícií vložených do rozvoja systémov a schém. Je zrejmé, že rozhodujúca bude interoperabilita.

Formáty

V knižničnom sektore je široko používaný MARC. Je dobre etablovaný v knihovníctve, ale už nie tak dobre v obchodnom sektore. To sťažuje medzisektorovú spoluprácu.

Hlavným nedostatkom MARC-u je množstvo národných variantov a zjavná konkurencia medzi UNIMARC a MARC 21. Ťažkosť výmeny záznamov núti pokračovať v harmonizácii formátov (cieľovým formátom sa stáva MARC 21).

Nový formát XML, ktorý má v digitálnom prostredí rovnaké funkcie ako MARC, bol pôvodne určený na podporu písania na počítači a HTTP vyvinutý na písanie webových stránok.

RDF bol vyvinutý ako metadátovej formát pre XML dokumenty. XML/RDF obsahuje technické údaje a údaje o právach, ako aj popis digitálnych dokumentov. Záznamy Dublin Core a ONIX môžu byť reprezentované v XML/RDF.

Aká je budúcnosť MARC-u?

Názory odborníkov nie sú jednotné. Záver ako výsledok týchto odlišných názorov a ďalších prieskumov bol, že harmonizácia MARC-u je stále hodnotným cieľom nielen pre jeho okamžitý prínos do spoločného využívania a prenos záznamov cez medzinárodné hranice, ale tiež poskytnutím spoločnej platformy, z ktorej by mohli knižnice koordinovane skočiť do nového štandardu v budúcnosti, šetriac spoločnými nástrojmi konverzie náklady.

Katalogizačné pravidlá

Pravidlá katalogizácie sú oblasťou, kde je pravdepodobne minimálna medzinárodná štandardizácia. Anglo-americké pravidlá katalogizácie (AACR) sú najširšie využívaným kódexom, ale jeho vplyv je obmedzený prevažne na anglicky hovoriaci svet. Rastúci záujem o AACR z iných regiónov podnietil internacionalizáciu rozvoja kódexu.

Virtuálne prostredie knižnice znamená, že nielen katalogizačné pravidlá sa musia vyrovnáť s digitálnymi dokumentmi, ale že musia byť tiež schopné napomáhať prístup k položkám zbierky, ktorá sa značne rozširuje za fyzické hranice inštitúcie. Medzinárodná konferencia v roku 1997 odporučila proces rozvoja, ktorý odvtedy prebieha. Jedno z hlavných odporúčaní konferencie bolo, aby nový model logických dát bol podporovaný normou, aby poskytoval pevný základ, na ktorom sa bude modifikovať a rozširovať štruktúra. Jasnou voľbou pre model dát boli funkčné požiadavky na bibliografické záznamy IFLA (FRBR) a práca pokračuje. Cieľom je predísť takým krokom, aké sa podnikli od AACR1 po AACR2, ktoré vyžadovali veľkú konverziu existujúcich katalógov.

Najvýznamnejšie zmeny sú v definovaní a katalogizácii seriálov. Situácia vo svete tlače bola už dosť komplikovaná používaním 3 kódexov: AACR, medzinárodných noriem bibliografických popisov seriálov IFLA – ISBD(S) a Medzinárodného systému seriálových dát UNESCO (ISDS). Veľký pokrok sa urobil dohodou o harmonizovaní kódexov. Paralelne

s touto harmonizáciou bola od základu prehodnotená definícia toho, čo tvorí seriál. Teraz oveľa širšie odráža meniace sa vzory publikácie, predovšetkým v digitálnom svete.

Hnacia sila zmien

V obchode, najmä v elektronickom, zosilnieva krok. Od vydavateľov sa požaduje čoraz viac informácií v štandardnej podobe. V knižničnom svete dodávatelia ponúkajú rabat, ak knižnice využívajú pri objednávaní a platení EDI, pretože to šetrí dodávateľom peniaze.

Všade nás sprevádzajú ekonomické tlaky. Katalogizácia sa týmto tlakom prispôsobuje, ale aby sa pokryli náklady v digitálnom prostredí, bude potrebná ešte väčšia spolupráca. Ak sa knižnice snažia vyrovať s obmedzenou akvizíciou a prevádzkovými rozpočtami, spolupráca sa stáva sama osebe hlavným motorom. Mnoho práce sa venuje rozvoju kooperatívnej akvizície, archivačným a ochranným schémam a katalogizačné systémy musia byť schopné sa vyrovať s požiadavkami spolupracujúcich miest.

Spolupráca je hlavnou silou aj v sektore obchodu. Vydavatelia chcú, aby ich produkty boli u online obchodníkov ľahko dostupné, preto tiež spolupracujú. Aby spolupráca fungovala, je nevyhnutná interoperabilita. Obchod nechce znovu prispôbovať dáta medzi jednotlivými aplikáciami. Ani knižnice nechcú pri výmene údajov konvertovať dáta medzi jednotlivými formátmi.

Najvýznamnejším motorom pre odvetvie služieb sú používatelia a ich potreby. Používatelia chcú hybridné knižnice; nechcú vyhľadávať tlačene a digitálne dokumenty separátne. Nezaujímajú ich, ako ich uchovávajú miestne knižnice a čo je na webe. Vedú knižnice k tomu, aby poskytovali neprerušenu službu, kde je interoperabilita opäť kľúčová.

Otázky pre knižničný sektor

Jestvuje mnoho otázok pre knižničnú komunitu, ktoré je potrebné brať do úvahy pri zvažovaní odpovedí na otázky týkajúce sa budúcnosti. Prvou sú systémy na podporu nových formátov. Ďalej sú to hybridné systémy, ktoré začínajú vychádzať z niektorých väčších databázových centier. Podpora XLM sa zvýši, keďže databázové riadiace systémy, ktoré podporujú knižničné databázové centrá, zdokonalia svoju podporu XML.

Dôležitou otázkou sú náklady na tvorbu metadát. Snaha vytvoriť metadatový záznam pre digitálnu knižnicu môže trvať trikrát dlhšie ako katalogizácia tlačenej knihy. Existujú tam všetky technické údaje, ktoré bolo treba zozbierať a ktoré sú nevyhnutné pre prístup k elektronickým textom a ich ochrane.

Prenos záznamov a ďalšie formy spolupráce ako spôsob minimalizácie nákladov už boli spomenuté. Ďalšou paralelnou stratégiou je tvorba nástrojov na automatické zhromažďovanie informácií. Príkladom tohto prístupu je paleta vyvinutých nástrojov, ktoré sa zdokonaľujú ako súčasť CORC (Kooperačný katalóg online zdrojov), ktorý inicioval a vedie OCLC.

Ďalšia otázka pre knižnice je, aké záznamy sú k dispozícii, za akú cenu a či majú vhodnú kvalitu. Tradičný problém je prepojenie obchod – knižnice, kvalita záznamov produkovaných vydavateľmi, ktorých zamestanci v mnohých prípadoch nemajú zodpovedajúce vzdelanie. Ale nech si čokoľvek myslíme o popisných katalogizačných údajoch, ktoré poskytujú vydavatelia, ešte stále má cenu získavanie bohatých doplnkových údajov, ktoré vydávajú. Aj rastúca rola komerčných bibliografických agentúr pomáha poskytovať jasnejšie popisné údaje.

Poslednou dôležitou otázkou je interoperabilita noriem.

Odpovede – áno alebo nie

Rozmanitosť názorov o kľúčových úlohách informačného sektora sme už zdôraznili. Ktoľvek, kto má primeraný prehľad o situácii, by mohol prispieť prognózou o budúcnosti tým, že vyjadrí svoj názor.

Aké normy sa objavia? Nemyslím, že uvidíme jednu normu, ktorá vyčistí všetko od sektorov cez aplikácie, okrem spolužitia. Niektoré normy budú najlepšie vyhovovať okamžitým aplikáciám. Napriek tomu uvidíme zvyšujúcu sa konvergenciu ku niekoľkým kľúčovým normám a zdokonalenú interoperabilitu medzi normami.

Má MARC budúcnosť? Áno, ale ohraničenú. Dôležitá je otázka, na ako dlho. Zotrvačnosť favorizuje preň dlhší život. Na druhej strane musia knižnice z času na čas nahradiť systémy a v tejto etape sa často vyžaduje konverzia dát. Knižnice však potrebujú určitý stupeň posunu vpred, aby udržali funkčnú schému spolupráce. Koordinácia takeého kroku bude zložitá a bude vyžadovať vedenie zo strany národných knižnic.

Uvidíme, že tlačené a digitálne dokumenty budú katalogizované v súlade s rovnakými – skôr než špecifickými – normami? Pravdepodobne. Sú takí, čo hovoria, že nie je podstatné, či máme sofistikované hybridné systémy, schopné prehliadania zložitých databáz, ako keby to bola jedna databáza. Ale verím, že diskontinuita na hraniciach, na akú sa narazilo pri existujúcich aplikáciách, ako je Z39.50 vyhľadávanie, bude smerovať v prospech spoločných noriem, ktoré budú zahŕňať tlačené i digitálne médiá.

Uvidíme napokon konvergenciu medzi knižnicami a obchodom? Ekonomické tlaky a spoločné ciele pri ovládaní prostredia elektronického obchodu spôsobia takmer rovnaký výsledok, a to je, pravdaže, najďalekosiahlejšia zmena, akú pravdepodobne uvidíme.

Prameň: Liber Quarterly, 2001/III, s. 360-371. (Výťah pripravil Ing. Ján Kurák.)

E-printová revolúcia

Andrzej Kamiński

Žijeme v časoch, v ktorých prebieha zásadná premena modelu vedeckej komunikácie.

Prudký rozvoj technológie spôsobil vznik nových typov publikácií. Značne sa hromadia dokumenty, ktoré sa doteraz nenachádzali v tradičných fondoch. Adresáre, elektronické bulletiny, pracovné ponuky, oznámenia o konferenciách či mejlové oznamy sa stávajú plnoprávnymi dokumentmi v práci s vedeckými informáciami. Knižnice sú povinné viac rozoznávať a zohľadňovať všetky nové druhy materiálov slúžiacich na šírenie informácií a odovzdávajúcich poznatky.

Vo všeobecnosti si už väčšina knižníc „osvojila“ elektronické časopisy a online databázy. V posledných rokoch sa však objavil nový typ dokumentu, veľmi úzko spätý s možnosťami elektronického publikovania a komunikácie – e-printy (elektronické preprinty). Objavenie sa preprintov nie je samo osebe ničím novým. Všetky školy a vedecké spoločnosti poznajú tlačene písomnosti, ktoré sú pracovnými verziami článkov alebo správ slúžiacich vedeckému prostrediu na komunikáciu v oblasti postupov vo výskumoch. V bibliografiách sa možno často stretnúť s odvolaniami na dokumenty „in print“, čiže vlastne preprinty.

Prijatý model komunikácie týkajúci sa časopisov a opierajúci sa o hodnotenie, či sa hodia do tlače v podobe článkov, ktoré prešli dlhotrvajúcim procesom recenzovania (ktorý by mal zabezpečiť udržanie úrovne), už nebol dostačujúci vzhľadom na dynamický rozvoj vedy a objavovanie sa nových disciplín. Okrem toho začala nadobúdať význam záležitosť narastajúcich cien pri nákupe vedeckých časopisov. To spôsobilo, že knižnice v krajinách citlivých na rast cien publikácií a slúžiacich pomerne neveľkému trhu odborníkov (napríklad Nový Zéland, Austrália či Poľsko) boli zaťažované nadmernými nákladmi na získanie významných titulov. Práve v takej situácii vstúpili na scénu publikácie šírené prostredníctvom preprintových serverov.

Takže, čo sú to vlastne preprinty (e-printy)? Vo všeobecnom chápaní sú to materiály, ktoré neprešli procesom recenzovania alebo ktoré čakajú na publikovanie v časopise. Sú to tiež články šírené pred recenziou, komentáre (recenzie) pred odoslaním do redakcie, ako aj materiály fakticky nikdy neodoslané do časopisov a šírené.

Definícia podľa US Department of Energy, Office of Scientific and Technical Information, znie: *Sú to dokumenty pred publikovaním; predovšetkým články odoslané do časopisov s cieľom ich publikovať.* American Physical Society ju rozširuje o e-printy: *Každá práca v elektronickej podobe, ktorá je v obehu mimo tradičného vydavateľského prostredia.*

A prečo sa vedci rozhodujú pre e-printy? Bezprostredným dôvodom vzniku archívov tohto druhu bola potreba rýchleho publikovania. Recenzia textu v časopise je proces dlhotrvajúci, ktorý vykonáva úzky kruh odborníkov zamestnaných vydavateľstvom. To spôsobuje, že článok vo chvíli objavenia sa už môže nebyť natoľko novátorský a aktuálny ako pred niekoľkými dňami. Taktiež existuje nebezpečenstvo, že recenzie určia na publikovanie jedine tie materiály, ktoré sú v súlade s nimi prezentovanými názormi na rozvoj vedy alebo pre partikulárne záujmy vydavateľ určitým spôsobom tento proces zdeformuje. Iným aspektom je otázka dosiahnutia zisku vydavateľom, čo vytvára cenové prekážky. Už dnes zaniklo osobné predplatné vedeckých časopisov, ktoré sú také drahé, že si ich nákup môžu dovoliť iba inštitúcie.

Podľa Roba Kirbyho z University of California v Berkeley väčšina matematikov radšej odošle svoje práce na preprintové servery a zachová si na ne práva, než by ich publikovali v recenzovaných časopisoch a zriekli by sa autorských práv v prospech vydavateľa. Druhou záležitosťou je dostupnosť práce, ktorá v prípade sieťového publikovania sa stane verejnou a nevyžaduje si vynakladanie obrovských peňazí na predplatné časopisov.

Stále ešte ostáva otázka týkajúca sa kvality publikovania – či nerecenzované texty neobsahujú mylné informácie, ktoré môžu vyvolať zmätok, vystaviť osoby alebo inštitúcie finančným stratám, alebo v najhoršom prípade ohroziť zdravie alebo život (napr. preprinty z oblasti medicíny).

Servery prezentujúce lekársku tematiku, ako je ClinMed, uverejňujú varovanie, že prezentované materiály neboli lektorované. Myšlienka širokého prístupu k vede však nabáda redaktorov služieb umiestňovať také texty. Na druhej strane tieto články sú smerované špecialistom, ktorí sú schopní verifikovať dané informácie a odoslať komentár na server. Okrem toho preprinty nie sú len vedecké články. Spomínaný server ClinMed publikuje aj správy z výskumov, ktoré sa skončili fiaskom, čo je iniciatíva jedinečná a neobyčajne cenná.

Skutočnosť, že texty odosielané na server neboli podrobené recenzii, vzbudzujú opatnosť pri prijímaní ich obsahu. Nabáda k prenikavej analýze a na osobnej úrovni vytvára možnosť vytknúť prípadné chyby kolegom-konkurentom, čo tiež nie je bezvýznamné. Napokon ani článok v časopise recenzovanom v podstate nezaručuje jeho správnosť. Aj v recenzovaných časopisoch sa totiž môžu objaviť články nerecenzované, keď vydavateľ vychádza z toho, že ide napríklad o uznávaného vedca, prípadne ešte aj priateľa.

Iným prvkom umožňujúcim verifikovať údaje obsiahnuté v e-printoch je charakter vied, v ktorých sa objavujú najčastejšie. Exaktné a technické vedy nepodliehajú interpretácii v takej miere ako humanitné a spoločenské. Matematika, ktorá je základom teoretického výskumu, je objektívna a prípadné chyby možno zachytiť.

Majitelia humanitných serverov sa pokúšajú zabezpečiť sa iným spôsobom. Podmienky publikovania v International Directory of On-line Philosophy Papers rozhodli, že články môžu posilať iba filozofi-špecialisti, ktorí pracujú v univerzitných inštitúciách. Tento spôsob zabezpečovania odbornosti je maximálne profesionálny a v praxi každý, kto má na škole prístup k počítaču, môže poslať svoj text.

E-printy sú spojením lacného spôsobu distribúcie dokumentov s multimediálnym charakterom, známym z elektronických časopisov. Nie sú spojené s konkrétnou inštitúciou umožňujúcou prístup k nim. Prinášajú informácie rozhodne rýchlejšie, umožňujú väčšiu diskusiu a okamžitú reakciu na práce iných špecialistov. Umožňujú výmenu myšlienok a informácií takmer v „reálnom čase“, pretože uplynie málo času od ukončenia výskumu či od objavu a publikovania výsledkov a ich okomentovania.

Od istého času popularnosť e-printových serverov, kam sa posielajú materiály bez ohľadu na formálne požiadavky kladené školami, spôsobila, že sa o ne začali zaujímať Chemical Abstracts Service a Institute of Scientific Information. Od roku 2000 si preprinty všimajú

Chemical Abstracts. Týka sa to hlavne e-printov z oblasti chémie i tých, ktoré sú umiestňované v arXiv.org. Je to krok na získanie formálneho uznania e-printových služieb.

Úspech archívu Paula Ginspranga a veľká popularita iných (CogPrints, CPS, NCSTRL) spustili e-printovú lavínu. Svoje služby zakladali univerzity, laboratória a osobitne vedci. Veľké množstvo informácií muselo vyústiť do pokusov o ich usporiadanie a vytvorenie spojeného systému vyhľadávania článkov, predovšetkým preto, lebo tradičný spôsob pohybovania sa po kybernetickej džungli zavádzal. E-rinty sa umiestnili kdesi v nepreskúmanej zóne „invisible web“ a neboli prítomné vo vyhľadávacích kategóriách podávaných cez portál (v súčasnosti ich už tam možno nájsť) a voľné vyhľadávanie pomocou kľúčových slov je v tomto prípade málo efektívne. V roku 1999 sa pristúpilo k iniciatíve, ktorej prínosom bolo podpísanie *Konvencie v Santa Fe* (text konvencie možno nájsť na adrese http://www.openarchives.org/meetings/SantaFe1999/sfc_entry.htm) a vytvorenie Open Archives Initiative (OAI). Je to projekt prepojenia viacerých preprintových archívov spojených systémom na vyhľadávanie informácií, ktorý by okrem ľahkého prístupu k článkom umožňoval vytvorenie systému bibliografických prepojení a citácií.

Na základe spolupráce v rámci OAI vznikli metakatalógy týkajúce sa archívov združených v OAI, ako sú Cross Archive Searching Service (Old Dominion University), NCSTRL (Old Dominion, Virginia Tech, University of Virginia), DP9 (Old Dominion), citebaseSearch (Southampton University), Respository Explore! (Virginia Tech), TORII (International School for Advanced Studies, Trieste). Informácie na tému dostupných vyhľadávacích služieb možno nájsť na webovej stránke <http://www.openarchives.org/service/listproviders.html>. V roku 2001 projekt spojenia metadát na báze protokolu OAI získal podporu Mellonovej nadácie vo výške 1,5 mil. \$ (pre sedem inštitúcií). To ukazuje, aká veľká je potreba využívania siete na okamžité šírenie výsledkov výskumu.

Open Archive Initiative sa ukazuje ako najprofesionálnejšia iniciatíva, pokiaľ ide o spracovanie a sprístupnenie e-printov. S cieľom zrealizovať vytýčené úlohy bolo vytvorené špeciálne programové zabezpečenie umožňujúce budovať samoarchivujúce sa fondy v štandarde OAI.

Preprinty sa objavili aj v ponuke služieb ponúkajúcich súhrn elektronických publikácií. Prikladom tu môže byť služba INGENTA, ktorá sa po pohltení UCOVER-u stala jedným z najväčších poskytovateľov služieb spojených s elektronickými publikáciami. INGENTA poskytuje adresy ňou rozpoznávaných e-printových archívov v zostavách elektronickej dokumentácie týkajúcej sa jednotlivých oblastí.

Je zrejmé, že prameňom informácií o preprintoch sú stránky vedeckých knižníc. Tu majú prvenstvo predovšetkým americké knižnice. Nemusíme sa čudovať, keď vlastne z USA pochádza najviac publikácií a tam je i vedecké a vydavateľské centrum, ktoré sa najviac zaujíma o e-rinty, ako aj o ich vplyv na model vedeckej komunikácie.

Internetové vyhľadávače taktiež reagujú na heslo „preprint“ alebo „eprint“, uvádzajúc adresy najväčších servisov alebo súkromných stránok. Ako najlepší sa v takýchto vyhľadávaníach ukázal Google (<http://www.google.com>). Množstvo v sieti rozptýlených pre-

printov vytváraných v Pofsku ukazuje, akému veľkému záujmu sa teší táto forma publikovania výsledkov výskumu a ako je potrebné sústreďovanie a príprava informácií na tému preprintových fondov. E-printy sa stávajú významným zdrojom informácií a určite sú už plnoprávnym prvkom vedeckej komunikácie. Je potrebné sa lepšie prizrieť tomuto javu, aby sme (knížnice ako inštitúcie poskytujúce informácie) neostali za rozvojom zdrojov vedeckých informácií. Ponúkajúc používateľom viacej časopisov a elektronických báz, bolo by náležité rozšíriť ich zoznam o bezplatné služby e-printové.

Prameň: Andrzej Kamiński: E-printowa revolucja. In: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/kaminski.php>. (Skrátenú verziu pripravila PhDr. L. Fordinálková.)

O Alexandrijskej knižnici

* Afeš Brožek: Alexandrijská knižnica

Čoskoro po založení mesta Alexandrie Alexandrom Veľkým (r. 332 pred n. l.) prišiel Aristotelov žiak Demetrios s myšlienkou vybudovať knižnicu podľa vzoru Aristotelovej knižnice v Aténach a zhromaždiť v nej písomnosti celého ľudstva.

Knižnica vznikla okolo roku 295 pred n. l. ako súčasť známeho alexandrijského Muzeionu – domu Múz, božských ochrankyň umení a vied. Dom bol jednou zo strategických vedeckých škôl, akousi prvou starovekou univerzitou. V období najväčšieho rozkvetu mala knižnica 500 000 až 700 000 papyrusových zvitkov a prichádzali sem vynikajúci spisovatelia a učenci tohto obdobia, napr. Euklides, Archimedes a i. Čo sa týka alexandrijských knihovníkov, tí patrili často medzi popredných helenistických vedcov a zástupcov písomníctva. Jedným z najslávnejších knihovníkov Alexandrijskej knižnice bol Kalimachos z Kyrény (asi 310 až 240 r. pred n. l.), nazývaný „otec literárnej histórie“.

O ďalšom vývoji Alexandrijskej knižnice vieme málo, možno povedať, že od roku asi 150 pred n. l. okrem údajov o jej postupnom zániku takmer nič. Vieme však, že pôsobila aj v rímskej dobe. Definitívne zanikla roku 642.

Myšlienka obnovy knižnice sa presadila v rokoch 1974 – 1984. Základný kameň novej knižnice položili 26. júna 1988 egyptský prezident Husní Mubarak a generálny riaditeľ UNESCO Federico Mayor. V medzinárodnej architektonickej súťaži (524 návrhov z 52 krajín) najlepšie obstáli nórski architekti. Vlastná výstavba prebiehala v rokoch 1995 až 2001.

Dnes stojí jedenásťposchodová budova na ploche 85 000 m². Samotná výstavba bola komplikovaná, lebo ju spomaľovali archeologické prieskumy. Finančne ju podporili najmä Irak, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty a Omán, technickými zariadeniami najmä Taliansko, Nemecko a Japonsko. Do zbierok vzácnych dokumentov prispeli Francúzsko, Španielsko, Grécko, ale aj Brazília, Rusko, Čína a Japonsko. Celkové náklady na výstavbu knižnice sú okolo 217 miliónov dolárov.

Dňa 1. augusta 2001 boli do regálov slávnostne uložené prvé zväzky knižných dokumentov. Pre verejnosť bola budova otvorená 1. októbra, aby si ju mohli v priebehu šesťtyždňovej skúšobnej prevádzky záujemci prezrieť (medzi nimi bola aj skupina 30 českých knihovníkov).

Za riaditeľa knižnice bol v apríli 2001 vymenovaný Ismail Serageldin, niekdajší viceprezident Svetovej banky.

* *Jiří Cejpek*: Alexandrijská knižnica – myšlienka a jej uskutočnenie

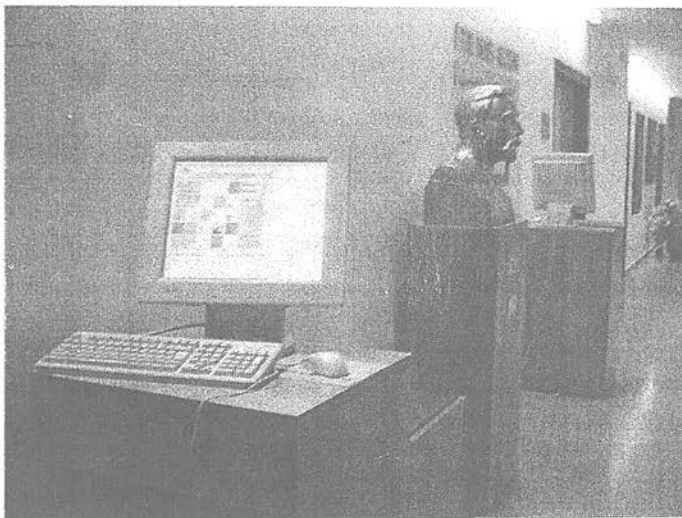
Novodobá Alexandrijská knižnica je mimoriadnou a jedinečnou kultúrnou a vedeckou inštitúciou, ktorá nemá z mnohých hľadísk vo svete obdobu. Ide o znovuoživenie myšlienky starej vyše 2 300 rokov. Bola pre ňu postavená veľmi originálna budova, ktorá patrí medzi najpozoruhodnejšie stavby 20. storočia.

S dôvodmi, prečo staroveký grécky panovník Ptolemaios I. Sotér založil Museion a Alexandrijskú knižnicu, si historici lámu hlavu dodnes. Je však pravdepodobné, že hlavným podnetom k tomu bola nielen jeho veľkorysosť a túžba po moci, sláve a upevnení vlády, ale zrejme aj jeho múdre poznanie, že založiť také intelektuálne centrum je vhodnejšie ako vojenské výpravy. Možno tak usudzovať aj preto, že ostatní vládcovia hellenistických štátov zakladali grécke knižnice ako strediská gréckej civilizácie a kultúry, ktoré slúžili na upevnenie ich moci.

Okolnosti zániku Alexandrijskej knižnice v 7. storočí neboli doteraz celkom jednoznačne a vierohodne objasnené, avšak postupné ničenie tohto jedného z najväčších pokladov staroveku zostalo v kultúrnom povedomí Európanov doteraz. Zmysluplnosť myšlienky výstavby knižníc žije dodnes. Pripomeňme napr. rozhodnutie francúzskeho prezidenta G.

Pompidoua o výstavbe svetoznámeho kultúrneho strediska a rozsiahlej knižnice v centre Paríža a ďalšieho prezidenta F. Mitteranda postaviť tiež v strede Paríža veľkolepú budovu Národnej knižnice Francúzska.

S myšlienkou znovuoživenia „matky všetkých knižníc“ prišiel profesor Alexandrijskej univerzity Mustafa El-Abadi roku 1972. Rektor univerzity o dva roky neskôr podal oficiálny návrh, aby sa znovuoživením starovekej Alexandrijskej knižnice nadviazalo na slávu faraónskeho Egypta, hoci nadhlo zatieneného gréckou a rímskou kultúrou. Motivácia prezidenta H. Mubaraka uskutočniť túto myšlienku bola obohatená o snahu napraviť nešťastie, ktoré zánikom starovekej knižnice postihlo nielen egyptskú, ale i antickú a tiež svetovú kultúru. Bolo rozhodnuté, že jej fondy, ktoré majú dosiahnuť až 8 miliónov knižničných jednotiek, budú prednostne zamerané na všetky kultúry, ktoré vznikali, vyvíjali sa a zanikali v pásme neobyčajne priaznivom pre ľudskú kultúru, v krajinách okolo Stredozemného mora. V súčasných podmienkach, v období rýchle postupujúcej globalizácie, vstúpila do príprav projektu aj Organizácia pre výchovu, vedu a kultúru – UNESCO, ktorej generálny riaditeľ kládol základný kameň budovy spolu s prezidentom Mubarakom. H. Mubarak označil znovuoživenie Alexandrijskej knižnice za globálnu kultúrnu udalosť.

Vybudovanie novej Alexandrijskej knižnice sa začalo v medzinárodnom meradle chápať ako splátka dlhu predovšetkým bohatších častí sveta, než je Egypt, za to, čo za tisíce rokov vyvíjajúca sa egyptská kultúra dala kultúre svetovej, predovšetkým európskej. V rozsiahlej medzinárodnej pomoci pri výstavbe Alexandrijskej knižnice sa pravdepodobne skrýva aj isté ospravedlnenie za minulé koristnícke správanie sa bývalých koloniálnych mocností voči Egyptu a jeho kultúrnym pamiatkam. Jeho dôsledkom je dnes nebývalé rozptýlenie mnohých cenných staroegyptských pamiatok po múzeách, galériách a po iných miestach európskych metropolí.

Alexandrijská knižnica má v historickom povedomí súčasného Egypta, no aj celej súčasnej globalizujúcej sa ľudskej kultúry oživiť znalosti nielen o dvoch kultúrach – staroegyptskej a antickej, ale o všetkých ďalších kultúrach Stredozemného mora. Má posilniť súdržnosť egyptskej, doteraz stále ešte sociálne silne rozpolnenej spoločnosti s takmer päťdesiatpercentnou negramotnosťou. Má sa stať miestom bádania, kritického myslenia, tvorivého stretávania a diskusií, a to aj v medzinárodnom meradle, symbolom dialógu medzi odlišnými kultúrami v protiklade s vojnovými stretnutiami a terorizmom.

Základné údaje o novej Alexandrijskej knižnici

Architektonická súťaž: 1988 – 1989

Autori architektonického návrhu: *Snohetta, Nórsko*

Realizácia projektu: 1995 – 2001

Celkové náklady: *približne 217 mil. US dolárov*

Budova

Počet podlaží: 11

Výška budovy: 33 m

Celková plocha podlaží: 85 405 m²

z toho: univerzálna knižnica 36 770 m²

v tom: študovňa s voľ. prist. 20 000 m²

kultúrne aktivity 4 210 m²

medzinárodná škola inf. vedy 3 500 m²

konf. centrum a i. 30 840 m²

technické služby 10 860 m²

Knižničné fondy (perspektívne)

Knihy: 8 mil.

Periodiká: 4 000

Audiovizuálne dokumenty: 50 000

Vzácne tlače: 50 000

Mapy: 50 000

Zamestnanci: 500

Informatizácia knižnice: *OPAC, internet, okolo 2 200 počítačov, pripojenie na komunikačné diaľnice*

Prameň: Národní knihovna, 2002/2, s. 122-127. (Skrátený výťah pripravil Ing. Ján Kurák.)

Počítač zo skúmavky

Jeden z prvých počítačov, slávny ENIAC zo 40. rokov, zaberal celú budovu a pracoval pomalšie ako dnešná vrecková kalkulačka. Biologický počítač, ktorý je na obzore, by bol proti dnešnému klasickému rýchlejší sto miliárd ráz.

V súlade s Moorovým zákonom sa výpočtová sila počítačov zdvojnásobňuje každých 18 mesiacov. Keby mal tento zákon fungovať, tranzistory by mali mať veľkosť atómu. Hlavnou bariérou je však teplo. Elektróny, ktoré prenášajú informácie v počítači, spôsobujú nahrievanie súčiastok. Čím sú tieto prvky menšie a hustejšie usporiadané, tým silnejšie sa prehrievajú. Najlepším riešením v tejto situácii by bolo použitie iného nosiča informácií – svetelných kvánt. V kvantovom počítači by bity nahradili qubity, čiže kvantové bity. Tie umožňujú zakódovať veľa údajov a vykonávať paralelné výpočty, a nie krok za krokom, ako je to dnes.

Inou možnosťou je „oživiť“ hmotu. Nevyrábať počítače z kremíka a kovu, ale z organických substancií?! Na takýto nápad prišiel v roku 1994 Leonard Adleman z univerzity v Južnej Karolíne. Funkciu nositeľa informácií v každom živom organizme plní jeho DNK. Takúto dvojité špirálu tvoria štyri nukleotidy (A, T, C, G). Kód týchto štyroch znakov treba využiť na zápis ľubovoľných informácií – v súčasných počítačoch sú len dva znaky 0 a 1. Systém vychádzajúci z DNK by bol efektívnejší. Obrovské možnosti sa otvárajú genetickému systému uskladňovania údajov. Jeden bit zodpovedá jednému nukleotidu. V špirále DNK zaberá táto „litera“ dĺžku okolo jednej milióntiny milimetra. Pretože čiastočka DNK je dvadsaťtisíckrát tenšia ako ľudský vlas, do hlavičky špirály by sa zmestilo 100-tisíckrát viac informácií ako na disk s kapacitou 100 gigabajtov.

Populárny počítač Pentium III 800 MHz vykonáva maximálne 800 miliónov operácií za sekundu. Do jednej skúmavky možno umiestniť 1 020 molekúl DNK, z ktorých každá vykoná za sekundu jednu operáciu. To znamená, že biopočítač by bol 100-miliárdkrát rýchlejší ako klasický.

V roku 1994 vznikol prototyp biopočítača, ktorý síce vyriešil úlohu za zlomok sekundy, ale prečítanie výsledku pri súčasných laboratórnych výsledkoch zabralo niekoľko dní. Tvorcov to však neodradilo, a tak sa biopočítač môže onedlho stať realitou.

Prameň: International Express, 37/2002, s. 61. (Skrátený a upravený výťah pripravila PhDr. L. Segešová.)

EBLIDA INFORMUJE

Internetová stránka EBLIDA

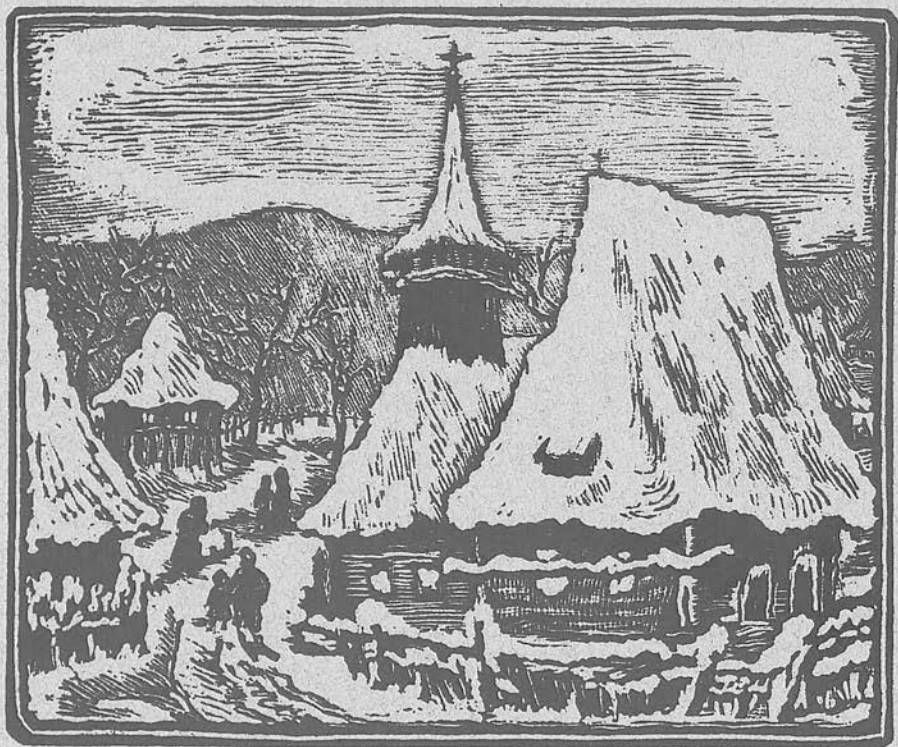
Slovenská asociácia knižníc ako člen EBLIDA sa usiluje sprostredkovať a sprístupňovať svojim členským knižniciam aj informácie „z kuchyne EBLIDA“. Robili sme to najmä prostredníctvom Bulletinu SAK. Cesta tlačenej informácie od EBLIDA po náš bulletin a do členských knižníc je však veľmi zdĺhavá. Vybrané informácie tak strácajú na svojej aktuálnosti a význame.

Keďže EBLIDA už zriadila svoju webovú stránku a aj v našich knižniciach sa postupne (hoci pomaly) zlepšujú nielen technické predpoklady (elektronizácia, internetizácia) a čoraz viac prekonávajú aj jazykové problémy, rozhodli sme sa upustiť od zverejňovania informácií z EBLIDA doterajším spôsobom – prostredníctvom Bulletinu SAK. Záujemci si už môžu zaobstarať relevantné informácie na webovej stránke www.eblida.org, prípadne priamo v sekretariáte EBLIDA elektronickou poštou na adrese eblida@nblc.nl.

V budúcnosti budeme v Bulletinu SAK prinášať len informácie či materiály zásadného charakteru, ktoré majú dlhodobejšiu platnosť a význam. Tie uverejníme spravidla v preklade.

Sme presvedčení, že naša členská základňa toto rozhodnutie vezme na vedomie s porozumením a že to privíta.

-jk-

PF
2003

Vaša redakcia
